

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářské a politické dějiny 20. století

**HOSPODÁŘSKÝ A POLITICKÝ VÝVOJ
AFGHÁNISTÁNU V LETECH 1960–1979**

diplomová práce

Autor: Bc. Klaudie Kacovská

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.

Rok: 2018

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Kludie Kacovská
V Praze, dne 20. 12. 2017

Mnohokrát děkuji panu prof. PhDr. Ing. Aleši Skřivanovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a také za podnětné a cenné rady, které mi dopomohly k jejímu zdárnému dopsání.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. Klaudie Kacovská**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Hospodářské a politické dějiny 20. století**
Název tématu: **Hospodářský a politický vývoj Afghánistánu v letech 1960-1979**

Zásady pro vypracování:

1. Hlavním cílem práce je analýza dvou odlišných politických režimů na území Afghánistánu: království za vlády krále Muhammada Záhira Šáha a republiky za vlády Muhammada Dáúda Chána, a to z pohledu hospodářského, politického a sociálně ekonomického. Výběr období byl ovlivněn faktickou dostupností relevantních dat. Zkoumán bude dopad jednotlivých režimů na obchod, HDP a inflaci. Zvláštní kapitola bude věnována postavení žen ve společnosti a její proměně na pozadí politických změn.
2. Vzhledem k aktuální situaci na Středním východě (ať již politické či hospodářské) a migrační krizi, je důležité se zaměřit na nastartování hospodářského růstu této oblasti. Vzhledem ke stabilní ekonomické situaci v Afghánistánu mezi lety 1960–1973 lze vyvodit precedens, jak tento region opět stabilizovat.
3. Teoretická část práce se bude zabývat objasněním historického pozadí vzniku republiky, rozbořením menšin, žijících na afghánském území a reformami, které prováděl král v počátcích své vlády.
4. V praktické části se autorka zaměří na období mezi lety 1960 – 1979. Toto období je zajímavé z toho důvodu, že lze zkoumat účinnost vládních reforem ve dvou různých politických zřízeních. Období království a republiky bude vzájemně porovnáno, a to pomocí makroekonomických ukazatelů jako je HDP, inflace a výše mezinárodního obchodu. Bude zde popsán krvavý puč v roce 1978 a vysvětleny příčiny Sovětské intervence.
5. Základními otázkami, na které se bude autorka snažit odpovědět, jsou: Je možné mít v muslimské zemi fungující demokratický režim nebo je země více stabilní v „tradičním státním uspořádání“, kde rozhodovací pravomoc má panovník? Proč bylo uplatňování moci a realizaci zákonů nemožné na celém území? Byla větší míra demokracie v období republiky ku prospěchu států či naopak? Jaká bylo postavení žen a menšin během tohoto období?
6. Autorka bude vycházet především ze zahraničních odborných studií publikovaných v prestižních nakladatelstvích, například: Cambridge University Press, Princeton University Press, American Oriental Society či University of California Press.
7. Klíčová slova: Afghánistán, Střední východ, Dějiny, Islám

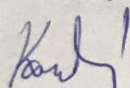
Rozsah práce: 65

Seznam odborné literatury:

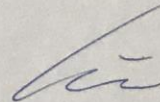
1. DAULATZAI, Anila. 2008. "The Discursive Occupation of Afghanistan". *British Journal of Middle Eastern Studies* 35 (3). Taylor & Francis, Ltd.: 419–35. <http://www.jstor.org/stable/20455619>.
2. EVTUHOV, Catherine. 1980. "Afghanistan: A Soviet View". *Harvard International Review* 2 (7). *Harvard International Review*: 14–14. <http://www.jstor.org/stable/42773875>.
3. FLURI, Jennifer L.. 2008. "feminist-nation Building in Afghanistan: An Examination of the Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (rawa)". *Feminist Review*, no. 89. Palgrave Macmillan Journals: 34–54. <http://www.jstor.org/stable/40663959>.
4. GILL J. Stein. 2015. "The War-ravaged Cultural Heritage of Afghanistan: An Overview of Projects of Assessment, Mitigation, and Preservation". *Near Eastern Archaeology* 78 (3). *American Schools of Oriental Research*: 187–95. <http://www.jstor.org/stable/10.5615/neareastarch.78.3.0187>.
5. GOLDMAN, Minton F.. 1984. "Soviet Military Intervention in Afghanistan: Roots & Causes". *Polity* 16 (3). Palgrave Macmillan Journals: 384–403. <http://www.jstor.org/stable/3234556>.
6. HAFIZULLAH, Emadi. 1995. "Exporting Iran's Revolution: The Radicalization of the Shiite Movement in Afghanistan". *Middle Eastern Studies* 31 (1). Taylor & Francis, Ltd.: 1–12. <http://www.jstor.org/stable/4283695>.
7. HORN, Robert C.. 1983. "Afghanistan and the Soviet-indian Influence Relationship". *Asian Survey* 23 (3). University of California Press: 244–60. <http://www.jstor.org/stable/2644272>.
8. HYMAN, Anthony. 2002. "Nationalism in Afghanistan". *International Journal of Middle East Studies* 34 (2). Cambridge University Press: 299–315. <http://www.jstor.org/stable/3879829>.
9. KEEN, DAVID. 2012. *Useful Enemies: When Waging Wars Is More Important Than Winning Them*. Yale University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1nq1vp>.
10. KREUTZMANN, Hermann. 2007. "Afghanistan and the Opium World Market: Poppy Production and Trade". *Iranian Studies* 40 (5). [Taylor & Francis, Ltd., International Society of Iranian Studies]: 605–21. <http://www.jstor.org/stable/25597418>.
11. NEWMAN, Joseph. 1988. "The Future of Northern Afghanistan". *Asian Survey* 28 (7). University of California Press: 729–39. <http://www.jstor.org/stable/2644697>.
12. SHAHRANI, Nazif M.. 2002. "War, Factionalism, and the State in Afghanistan". *American Anthropologist* 104 (3). [American Anthropological Association, Wiley]: 715–22. <http://www.jstor.org/stable/3567249>.
13. SHIRAZI, Faegheh, ed.. 2010. *Muslim Women in War and Crisis*. Edited by FAEGHEH SHIRAZI. University of Texas Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7560/721890>.
14. SIDKY, H.. 2007. "War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978–2001". *Modern Asian Studies* 41 (4). Cambridge University Press: 849–88. <http://www.jstor.org/stable/4499803>.
15. ŠIŠKA, Jiří F. *Bojiště Afghánistán: sovětsko-afghánský válečný konflikt 1979–1989*. Druhé, rozšířené vydání. Cheb: Svět křídel, 2015. 295 stran. ISBN 978-80-87567-72-2.
16. VOGELSANG, Willem. *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 368 s. D. ISBN 978-80-247-3077-6.

Datum zadání diplomové práce: říjen 2017

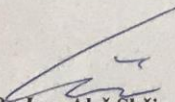
Termín odevzdání diplomové práce: prosinec 2017

Bc. Klauďie Kacovská
Ředitelka

prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.
Vedoucí práce

prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.
Vedoucí katedry

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt:

Cílem práce je analyzovat hospodářský a politický vývoj na pozadí dvou odlišných režimů v Afghánistánu mezi lety 1960–1979, kdy byly v zemi nejsilnější tendence o demokratizaci režimu a přiblížení se Evropě. Práce poskytuje ucelený pohled na vývoj v zemi v tomto období a zkoumá dopady vnitřní a vnější politiky na oba režimy: království za vlády Muhammada Záhira Šáha a republiky za vlády Muhammada Dáúda Chána. Práce je napsána za pomoci nástrojů komparace, analýzy a deskripce. Nejprve se zaměřuje na historické pozadí vzniku království a nástup krále Šáha na trůn. Práce dále zkoumá změnu režimu po nekrvavém puči v roce 1973 a analyzuje vliv mocností na tomto území a předkládá důvody krvavého puče v roce 1978 a Sovětské invaze o rok později. Poté zkoumá hospodářský vývoj v zemi v tomto období na základě vývoje HDP a analýzy jednotlivých sektorů ekonomiky. Na základě analýzy a komparace bylo prokázáno, že fungování stabilního demokratického režimu, v takové podobě, v jaké ho vidí Evropa a USA, není v Afghánistánu možné.

Klíčová slova: Afghánistán, Střední Asie, Politika, Islám

JEL klasifikace: N15, N45, O13

Abstract:

The aim of this thesis is to analyze the economic and political development behind the curtains of two regimes in Afghanistan in period 1960–1979, with a notion that in that era the country had the strongest tendency to democraticise the regime and move closer to the Europe. The work provides a comprehensive view on the developments in the country during this period, and examines the implications of internal and external policies for both regimes: the kingdom during the reign of Mohammed Zahir Shah and the republic ruled by Mohammed Daoud Khan. Methods used in the thesis are description, analysis and comparison. Firstly, the thesis focuses on the historical background of the kingdom and the rise of King Shah, followed up by the regime change after the bloodless coup in 1973, as well as it analyzes the influence of the powers in this territory. Then it examines the economic development in the country in the aforementioned period, based on the GDP development statistics and analysis of individual sectors of the economy. Based on the analysis and comparison, it was proven that existence of a stable democratic regime in a form common in Europe and the U.S. is possible in Afghanistan.

Key Words: Afghanistan, Middle East, Politics, Islam

JEL classification: N15, N45, O13

Obsah

Úvod	1
1. Etnické menšiny na území Afghánistánu	4
1.1 Úvod do problematiky	4
1.2 Paštuni.....	4
1.2.1. Kmenová struktura.....	5
1.3 Tádžikové.....	6
1.4 Hazáři.....	7
1.5 Vývoj ženských práv mezi lety 1919–2001.....	7
1.5.1 Postavení afghánských žen ve společnosti – současnost	9
1.5.2 SIGI analýza	12
2. Historické pozadí vzniku království	13
2.1 Vláda Abdurrahmána Chána.....	13
2.2 Vláda Habibullaha Chána	16
2.3 Vláda Amanulláha Chána a modernizace země.....	17
3. Období nejistoty a počátky vlády Muhammad a Záhira Šáha.....	19
3.1 Paštunistán jako důvod pro-ruské orientace Afghánistánu.....	20
3.2 Čína a její snahy o získání vlivu	25
3.3 Zájmy USA na území Afghánistánu	25
4. Politický vývoj v letech 1960–1979	26
4.1 Pád monarchie.....	26
4.2 Afghánistán pod Dáúdovou vládou	27
4.3 Krvavý převrat a Sovětská invaze.....	31
5. Vývoj hospodářství v letech 1960–1979	33
5.1. Zemědělství.....	35
5.2 Průmysl	37
5.2.1 Těžba	38
5.2.1.1. Ropa a zemní plyn.....	38
5.2.2 Stavebnictví.....	40
5.3 Služby	40
5.4. Vývoj HDP	41
5.5. Vývoj HNP	44
5.6. Vývoj hrubých domácích úspor	47
5.7. Vývoj mezinárodního obchodu.....	50
5.8. Oficiální rozvojová pomoc (ODA)	51
5.9. Domácí úvěry poskytnuté soukromému sektoru	52
5.10. Hospodářský vývoj v letech 1960–1979 - shrnutí	54
Závěr.....	56
Použité zdroje:	62
Vydané prameny:	62
Internetové zdroje:.....	62
Seznam tabulek a grafů:	68

Úvod

Afghánistán si v dnešní době asi nikdo nespojuje s termíny jako je stabilita, prosperita, lidská práva, hospodářský růst či dokonce turismus. Přesto však, zejména v první polovině minulého století, měla tato chudá země nakročeno k zářivější budoucnosti. Králové se snažili zemi reformami přiblížit Evropě a docílit stabilního hospodářského růstu. Zajištění stabilního hospodářského růstu a bezpečnosti jsou výzvy, před kterými stojí afghánská vláda dodnes. Vzhledem ke stabilní hospodářské i politické situaci v zemi mezi lety 1960–1979, lze z tohoto období vyvodit precedens, jak tuto zemi stabilizovat, použitelný navíc i na další země Středního a Blízkého východu. Práce bude napsána za pomoci nástrojů komparace, analýzy a deskripce.

První část práce bude zaměřena na charakteristiku jednotlivých menšin žijících na území Afghánistánu. Byť toto téma zní poměrně encyklopedicky, je pro práci velmi důležité. Fakt, že na tomto území žije mnoho rozdílných menšin, komplikoval všem panovníkům implikaci zákonů a dopad reforem. Každá skupina totiž zastává ve společnosti určité místo a žije podle svých vlastních pravidel. Díky tomu se zatím žádnému panovníkovi nepodařilo vládnout na skutečně celém území. V moderních dějinách se povedlo nejvíce sjednotit zemi Talibům, ale ani oni nemohli překonat odpor Tádžiků v pohraničí. Tři největší etnické menšiny – Paštuni, Tádžikové a Hazáři, budou tedy v práci podrobně analyzovány. Zvláštní kapitola bude věnována postavení žen ve společnosti a její proměně na pozadí politických změn. Velmi zajímavými budou pro tuto část práce i zahraniční studie zabývající se otázkou feminismu v Afghánistánu. Nejprůnosnější z nich je studie od Anily Daulatzai. Ta ve své práci zmiňuje důležitost problému postavení žen v afghánské společnosti a nutnost jeho zkoumání samostatně, ne pouze jako doplněk knih o historii či politice. Dalšími studiemi, které se zabývají otázkou feminismu a žen v muslimské společnosti jsou: *Muslim Woman in War and Crisis* od Faegheh Shirazi, vydaná Texaskou Univerzitou a *Feminist-nation building in Afghanistan: an examination of the Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA)* od Jennifer L. Fluri. Druhá ze zmíněných studií se zaměřuje na Revoluční asociaci žen v Afghánistánu (RAWA). Tato skupina se snaží aktivně zlepšit postavení žen a podporuje demokratickou vládu. Členky této asociace často žijí jako uprchlice mimo Afghánistán, nejčastěji v Pákistánu.

Další část bude zaměřena na historické pozadí vzniku republiky a získání nezávislosti. Bude zde ukázáno, jaké kroky vedly k formování Afghánistánu do podoby, v jaké ho bude práce dále zkoumat v období mezi lety 1960–1979. Práce osvětlí proces získání nezávislosti i důvody, proč se po jejím získání Afghánistán ve svých reformách a zahraniční politice tolik inspiroval Evropou. Budou zde krátce popsány dopady vládnutí jednotlivých panovníků, tak aby bylo jasné vysvětleno, v jaké situaci se země nacházela, ve chvíli, kdy roku 1933 na trůn nastoupil král Muhammad Záhír Šáh.

Třetí část práce bude mapovat počátky vlády krále Záhira Šáha a vliv jednotlivých mocností na tomto území. To bude popsáno zejména na otázce Paštunistánu, sporného státu na území nově vzniklého Pákistánu, který měl dopomoci Paštunům získat právo na sebeurčení (a afghánské vládě pomoci posílit vliv v této oblasti). Afghánistán si v té době držel status neutrální země a navzdory probíhající studené válce se oficiálně nepřiklonil na stranu ani jedné z mocností. Blokace pákistánských hranic ale nakonec umožnila právě Sovětům získat na tomto území značný vliv už od 50. let. V kapitole bude detailně popsáno, jak k tomu došlo, jaké smlouvy byly podepsány, i jak velká byla hospodářská a vojenská pomoc Afghánistánu plynoucí ze SSSR. Bude zde i kapitola zaměřena na Čínu a její snahy o získání vlivu v této oblasti, stejně tak na Spojené státy americké, které se zde snažily omezit vliv Sovětů. Tato kapitola je jednou z klíčových, protože mapuje události, které měly na zemi dopad a přímo ji ovlivňovaly, a to zejména ve sledovaném období mezi lety 1960–1979.

Čtvrtá kapitola osvětlí politický vývoj v období mezi lety 1960–1979. Toto období bylo plné změn. V roce 1964 byla vydána nová ústava, která potvrzovala vznik konstituční monarchie, svrchovanost státu a nedělitelnost území. Byla vsuktu revoluční a moderní - zaručovala svobodné volby, všeobecné volební právo, svobodu tisku i občanská a ženská práva. V roce 1973 proběhl nekrvavý převrat, ve kterém se moci chopil králův bratranec a bývalý předseda vlády, Muhammad Dáúd Chán. Země se z království stala republikou, s Dáúdem Chánem v čele jako jejím prezidentem. Roku 1978 proběhl v zemi další převrat, tentokrát krvavý, při kterém byli Dáúd Chán a jeho rodina zabiti a moci se chopila komunistická strana. A konečně roku 1979, na konci námi sledovaného období, zemi obsadila Sovětská vojska a započala válka, která trvala jedno desetiletí a negativním způsobem ovlivňuje zemi dodnes. Práce bude popisovat všechny tyto klíčové události a jejich příčiny a následky.

A poslední, pátá kapitola, bude zaměřena na analýzu hospodářského vývoje mezi lety 1960–1979. Bude zde podrobně analyzován vývoj hlavních sektorů – zemědělství,

průmyslu a služeb. Průmysl bude ještě dále charakterizován z pohledu jednotlivých odvětví, a to těžby (se zvláštní podkapitolou zaměřenou na těžbu ropy a zájmy Sovětů v této oblasti) a výstavby. Bude zde také analyzován vývoj HDP i NHP v tomto období. Dále zde budou zkoumány další faktory důležité pro hospodářský rozvoj: vývoj hrubých domácích úspor, vývoj mezinárodního obchodu, vývoj přijaté rozvojové pomoci (ta byla klíčová při tvorbě pětiletých plánů) a v neposlední řadě i vývoj výše domácích úvěrů poskytnutých soukromému sektoru.

Cílem práce je analýza dvou odlišných politických režimů na území Afghánistánu a popis stabilního vývoje v zemi a možnost jeho implementace i v současnosti. Problémy a výzvy, před kterými stála Afghánská vláda ve zkoumaném období, se totiž příliš neliší od výzev dnešních. Země se dodnes potýká se špatnou infrastrukturou, negramotností, izolovaností vesnic a problematikou uplatnění zákonů na skutečně celém území. Poučení se z minulosti by mohlo být přínosné jak pro samotnou afghánskou vládu, tak i pro okolní země. Pro výzkum budou použity zejména zahraniční odborné studie publikované v univerzitních nakladatelstvích, například: Cambridge University Press, Princeton University Press, American Oriental Society či University of California Press.

Hlavní hypotéza práce se týká velmi aktuálního tématu v souvislosti s tímto regionem, a tím je možnost či nemožnost fungování demokracie v Afghánistánu. Hypotéza práce zní: V Afghánistánu není možné mít plně demokratický režim, který by byl dlouhodobě stabilní. Afghánistán, jako sledované území, je pro výzkum této hypotézy ideální, neboť zde bylo státním zřízením jak království, tak i republika. Klíčovými otázkami, které povedou k potvrzení, či vyvrácení hypotézy, budou tyto: Je možné mít v muslimské zemi fungující demokratický režim nebo je země více stabilní v “tradičním státním uspořádání”, kde rozhodovací pravomoc má panovník? Proč bylo uplatňování moci a realizaci zákonů nemožné na celém území? Byla větší míra demokracie v období republiky ku prospěchu státu či naopak?

1. Etnické menšiny na území Afghánistánu

1.1 Úvod do problematiky

Pro pochopení složité politické a bezpečnostní situace na afghánském území je třeba se detailně zaměřit na jednotlivé etnické menšiny zde žijící. Obyvatelstvo lze rozdělit do dvou základních etnických typů: kavkazoidní (Paštuni, Tádžikové) a mongoloidní (Hazárové, Uzbeki). Nejpočetnější skupinou jsou Paštuni (kolem 38%), po nich jsou to Tádžikové (25%) a Hazáři (9%).¹ Ačkoliv se od sebe všechny menšiny jasně odlišují, není kupříkladu jazyk rysem typickým jen pro jedno etnikum.² Tato část práce bude věnována charakteristice jednotlivých menšin: původ, chování, tradicím atd. Většina politických režimů na tomto území byla neúspěšná v aplikování své moci na celé území. Roli v tom měli více faktorů. Jedna je země geograficky velmi členitá, s nepřístupnými pohořími na hranicích, jednak je velmi obtížné prosadit jakékoliv reformy mimo velká města i do vesnic. Je obtížné sjednotit pod jednu myšlenku všechno obyvatelstvo, když zde neustále probíhají spory mezi jednotlivými menšinami. Práce se tedy postupně zaměří na všechny velké skupiny obyvatel – Paštuny, Tádžiky a Hazáry a bude se snažit vysvětlit základy rozbroje mezi nimi a proč k nim dochází.

1.2 Paštuni

Tvoří nejpočetnější skupinu, jež se sama označuje za tradiční Afghánce. Žijí převážně na jihu, od zbytku země je oddělují hory středního a severovýchodního Afghánistánu. Hlavní městská centra Paštunů jsou Kandahár a Pěšavar. Jejich jazykem je *paštu* (paštština), který se řadí mezi íránské jazyky. Je jedním z dvou hlavních jazyků, společně s perštinou. Paštuni se na afghánském území objevili přibližně koncem 2. století před Kristem, jako součást vlny íránských nájezdníků.³ Jsou popisováni jako vysocí a štíhlí lidé se světlou pletí. Jsou silní a odolní.⁴ Muži si jako pravověrní muslimové nechávají narůst plnovous i vlasy. Během vlády Talibánu si takto museli nechat narůst plnovous všichni muži. Patří mezi velmi schopné bojovníky a nadevše milují svůj svobodný život, což je důvodem, proč

¹ MAREK, Jan. Dějiny Afghánistánu. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 15. Dějiny států. ISBN 80-7106-445-9.

² Pozn. Autora: například Hazáři hovoří persky (farsí nebo darí), ačkoliv jsou turko-mongolského původu. Viz. VOGELSANG, Willem. Dějiny Afghánistánu. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. s. 25. ISBN 978-80-247-3077-6.

³ Tamtéž s. 26.

⁴ MAREK, Jan. Dějiny Afghánistánu. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 30.

se nikomu zvenčí nepovedlo zemi dobýt a ovládnout. Střílet zde umí každý muž a zacházet se zbraní se učí už malí chlapci. To však vede k nepřilíš vysoké životní úrovni a chudobě obyvatel, kdy více mužů musí bojovat, než aby se mohli věnovat práci a obhospodařování země.⁵

1.2.1. Kmenová struktura

Společenství Paštunů je popisováno jako typicky kmenové. Jsou rozděleni do mnoha klanů, rodů a kmenových svazů.⁶ Paštunská společnost je pokládána za příklad takzvaného segmentového rodového uspořádání. Hlavní roli v rodině má muž, mezi ženami má nejvyšší postavení nejstarší žena v rodině nebo první manželka. Způsob života v rodině je tradiční, i když jsou zde velké rozdíly v závislosti na lokalitě. V nížínách, kde se dařilo zemědělství i průmyslu, se rozvíjela moderní afghánská společnost. V odlehlých vesnicích, kde vliv okolí byl velmi malý, vládly kmenové pořádky bez ohledu na režim či dobu.

Jednotlivé kmeny nesou jméno svého zakladatele, a jak bude zmíněno níže, je to částečně příčinou preference syna před dcerou (syn je nositelem a pokračovatelem jména kmene). Ať už se jedná o kmenový svaz, rod či klan, všichni se podřizují rozhodnutí *džirgy*.⁷ Džirga je kmenová nebo rodová rada. Původně se jednalo o sněm, jehož členy byli mužští zástupci kmene, později se z něj stalo uskupení významných zástupců rodu. Do džirgy je povoleno vstoupit kupříkladu starostům obcí, rodovým stařešinům apod. Když je potřeba přijmout nějaké opatření, svolá se džirga, která ho schválí nebo zamítne. Vládce rodu (*chán*) pak výsledek oznámí svým zástupcům a ti ho přetlumočí dále, až se dostane ke všem členům kmene. Když není čas džirgu svolat, chán se rozhoduje sám.

V moderních dějinách se z tradiční džirgy zformovala Velká džirga. Velká džirga je nejvyšším zastupitelským orgánem země a tvoří ji prezident, členové vlády a parlamentu, soudci, vědci, duchovní, zástupci klanů a zástupci provincií.⁸ Vzhledem k tomu, že toto uskupení vládne zemi, je vidět, jak velký vliv mají Paštunové na společnost. Paštunská společnost je rozdělena do jednotlivých kmenů a klanů a jsou mezi nimi časté střety. Chánové si udržují vlastní ozbrojené jednotky pro svou ochranu, ale i na útoky na nepřátelené kmeny a vesnice. Vzhledem k tomu, že se je toto zvykem zejména v horských oblastech, afghánská vláda do těchto sporů nijak nezasahuje. Paštunové se řídí nepsaným

⁵ Afgánistán je typicky agrární země, dříve velmi známa kupříkladu pro vývoz hedvábí. Pozn. Autora.

⁶ Pozn. autora: například Hazáři hovoří persky (farsí nebo dari), ačkoliv jsou turko-mongolského původu. Viz. VOGELSANG, Willem. Dějiny Afgánistánu. Praha: Grada, 2010. s. 29.

⁷ Tamtéž s. 31.

⁸ Kamali, M. (2008). References to Islam and Women in the Afghan Constitution. *Arab Law Quarterly*, 22(3), s. 272. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/27650624>.

zákoníkem, tzv. *paštunvált*⁹, který dokonce nadřazuje nad samotnou Šáriu. Tento zákoník jim ukládá 3 hlavní povinnosti:

- a) Pohostinnost (*mélmastjá*) – poskytnout poutníkovi přístřeší a postarat se o něj
- b) Azyl (*nanavátaj*) – vyhovět prosbě člověka o pomoc a nabídnou mu úkryt, i kdyby se mělo jednat o zločince
- c) Odplatu (*badal*) – vzít spravedlnost do vlastních rukou a pomstít za újmu na: ženě, majetku, půdě

Paštunvált se pokoušeli zrušit komunisté i vládci v období království a republiky. Vždy bez úspěchu. Nyní se upouští od krevní msty a za zmrzačení, znásilnění či poškození majetku je vyplácena peněžní náhrada.¹⁰

1.3 Tádžikové

Tádžikové obývají severní oblast Afghánistánu a tvoří asi čtvrtinu obyvatelstva. Žijí v provincii Badachšán a podél hranic s Tádžickou republikou.¹¹ Oni sami se neoznačují za Tádžiky, ale kupříkladu za Pandžšírce či Badachšánce, podle oblasti, kde se narodili.¹² Označení Tádžik berou jako urážku. Jejich centrem je Herát a Kábul.¹³ Získali velký vliv díky své účasti v proti-talibánském odporu, z čehož těží dodnes a zaujímají důležité funkce ve vládě. Nejznámějším představitelem Tádžiků byl Ahmed Šáh Masúd, známý také jako Lev z Pandžšíru, afghánský hrdina.¹⁴ Ten bojoval jako mudžáhid již v dobách sovětské okupace a brzy se stal jedním z nejlepších bojovníků. V 90. letech, v dobách války mezi mudžáhidy¹⁵, byl ministrem obrany. Po vzestupu Talibánu se stáhl do hor, odkud proti nim aktivně bojoval. Zemřel při atentátu dva dny před útokem na Dvojčata v září 2011. Talibánci, převlečení za francouzské novináře, odpálili při rozhovoru v jeho kanceláři nálož. Následkům výbuchu podlehl do 30 minut. Dodnes je vnímán jako symbol odporu proti útlaču.

⁹ Anwar-ul-Haq Ahady. (1995). The Decline of the Pashtuns in Afghanistan. Asian Survey, 35(7), 625. doi:10.2307/2645419.

¹⁰ MAREK, Jan. Dějiny Afghánistánu. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 20.

¹¹ Tamtéž s. 21.

¹² VOGELSANG, Willem. Dějiny Afghánistánu. Praha: Grada, 2010. s. 38.

¹³ Dorronsoro G. (1994). Politique et ethnicité en Afghanistan : le cas tadjik. Cemoti, 18(1), 131 – 132.

¹⁴ In Afghanistan, Assessing A Rebel Leader's Legacy. NPR. [online]. 9.9.2011 [cit. 2016-12-01].

¹⁵ Výše byly zmíněny boje mezi jednotlivými afghánskými etniky. Toto je příklad boje Tádžiků proti Paštunům. Pozn. autora.

1.4 Hazáři

Jako jediní vyznávají šiitskou podobu Islámu. Je to způsobeno tím, že žijí i na území sousedního Íránu, který je ovlivnil i nábožensky. Obývají provincii zvanou Hazáradžát, v horské oblasti středního Afghánistánu. Stejně jako Paštuni jsou rozděleni do kmenů a klanů, nicméně kmenové uspořádání je pro ně méně významné.¹⁶ Ostatními menšinami jsou vnímáni jako nejpobožnější a nejprostší skupina obyvatel. Díky svým mongoloidním rysům a zaměření se na prosté práce a zemědělství, jsou ostatními vnímáni za podřadné etnikum. Během moderních dějin čelili mnoha útokům, nejvážnější z nich je Hazárská genocida, rozpoutaná Talibánem.¹⁷ Jedná se o masakry z května 2000 a ledna 2001. Během šestileté války proti sobě bojovali Talibové a jednotky Spojené národní Islámské fronty pro záchranu Afghánistánu. Ve Spojených jednotkách bojovali i Hazáři. Při lednovém útoku v provincii Yakaolang zadrželi Talibové na 300 mužů, převážně civilistů a členů humanitárních organizací.¹⁸ Všichni byli pro výstrahu zabiti v centru města.

1.5 Vývoj ženských práv mezi lety 1919–2001

V roce 1919 získaly ženy v Afghánistánu právo volit.¹⁹ Ve Velké Británii toto právo ženy získaly v roce 1918 v USA v roce 1920. Zasloužil se o to nový král Amir Amanullah Chán, který se po smrti svého otce rozhodl zemi zmodernizovat.²⁰ Jeho cílem bylo zlepšení hospodářské situace, odstranění nerovnosti ve společnosti a zvýšení gramotnosti. V roce 1921 přišel se Zákonem o rodině.²¹ Tímto zákonem se stala svatba s dětmi nezákonnou. Ošetřil se i případ polygamie – pro ten bylo třeba mít zvláštní povolení ze soudu. V roce 1923²² byla vyhlášena nová ústava. Zakazovala otroctví a nucené práce a zaručovala ženám stejná práva a nároky na vzdělání jako mužům. Do období vlády krále Chána neměly ženy právo rozhodnout o svém budoucím manželovi. Toto volba manžela příslušela mužským členům rodiny. Roku 1924 král uzákonil svobodu volby partnera pro všechny ženy. Osvětové myšlenky neměl pouze král, ale i jeho choť Soraya Tarzi, známá jako královna Soraya. Ta bojovala za vzdělávání žen a dívek a otevřela dvě dívčí školy

¹⁶ VOGELSANG, Willem. Dějiny Afghánistánu. Praha: Grada, 2010. s. 44.

¹⁷ Afghanistan: Massacres of Hazaras in Afghanistan. Hazara International Network. [online]. [cit. 2016-12-01]

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ A Brief History of Afghan Women's Rights. TimeToEast. [online]. [cit. 2016-11-30]

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Timeline of Women's Rights in Afghanistan. PBS.org. [online]. 25.10.2011 [cit. 2016-11-30].

v Kábulu.²³ Díky jejímu vlivu byly otevřeny první nemocnice pro ženy a začal dokonce vycházet ženský magazín Ershad-ENiswan, v překladu Průvodce pro ženy.

Problémem Afghánistánu je jeho nerovnost mezi velkými městy a vesnicí. Jak ve způsobu života, práce, pohlížení na otázku žen a mužů, přístupu k náboženství či zahalování. Proto se i v tomto případě reformy královské rodiny setkala s negativní odezvou na vesnicích, kde se proti nim ostře ohrazovali Paštunští a náboženští vůdci. Odpůrci a příznivci reformy se proti sobě postavili nejdříve v Džalálábadu a poté v Kábulu.²⁴ V tom samém roce (1928) založila sestra krále Chána *Organizaci na ochranu žen*. Útoky mezi příznivci a odpůrci reformy se nadále stupňovaly, až kmenoví vůdci přinutili krále Chána abdikovat.²⁵ Ten po složení vlády emigroval do Švýcarska, kde žil v exilu až do své smrti v roce 1960.²⁶ Jeho nástupcem se stal Muhammad Nadir Šáh, který vyhověl žádosti kmenových vůdců a zrušil velkou část sociálních, hospodářských a politických reform. V zemi bylo obnoveno vládnutí podle zákona Šaría. Šáh ale, stejně jako jeho předchůdce, podporoval vzdělání. Otevřelo se mnoho základních škol a byla založena Lékařská škola, která se stala základem pro Kábulskou Univerzitu.²⁷ Král Šáh vládl 5 let, když byl na něj 8. října 1933 spáchán atentát. Útočníkem byl nezletilý chlapec hazárského původu, jehož čin tak odrážel nespokojenost hazárské menšiny s Šáhovou vládou, která byla více pro-paštunská. Na trůn dosedl Šáhův syn, Záhír Šáh, jehož vládu lze charakterizovat jako stabilní a usilující o modernizaci země. Pokračoval v politice svého předchůdce, krále Chána, a dokonce se jeho celá královská rodina začala na veřejnosti objevovat nezahalena, čím ukončili éru státem nařízeného zahalování. V roce 1964²⁸ se z levicové frakce PDPA (Lidově demokratická afghánská strana) odštěpilo hnutí DOAW (Demokratická organizace Afghánských žen).²⁹ DOAWa tlačila k ukončení boje s negramotností a k zavedení zákona zakazujícího vynucené sňatky a takzvanou platbu walwar. Jedná se o platbu budoucího ženicha rodině nevěsty. Rodina tak tímto způsobem dcery prodávala movitějším ženichům. Reformní snaha krále Záhira a nátlaky hnutí DOAWa na vládu zapříčinili vznik nové ústavy.³⁰ Ta položila základy pro demokratické

²³ Noelle-Karimi, C. (2002). History Lessons: In Afghanistan's Decades of Confrontation with Modernity, Women Have Always Been the Focus of Conflict. The Women's Review of Books, 19(7), 1-2.

²⁴ CLEMENTS Frank. Conflict in Afghanistan: A Historical Encyclopedia. ABC-CLIO, 2003. s.100.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ A Brief History of Afghan Women's Rights. TimeToEast. [online]. [cit. 2016-11-30].

²⁷ Timeline of Women's Rights in Afghanistan. PBS.org. [online]. 25.10.2011 [cit. 2016-12-20].

²⁸ DAULATZAI, Anila. 2008. "The Discursive Occupation of Afghanistan". British Journal of Middle Eastern Studies, 35 (3), s. 420.

²⁹ Tamtéž, s. 421.

³⁰ Anwar-ul-Haq Ahady. (1995). The Decline of the Pashtuns in Afghanistan. Asian Survey, 35(7), 621-634.

fungování státu se svobodnými volbami, svobodou projevu a rovnými právy pro všechny občany. Ženy směly volit stejně jako muži a bylo jim dovoleno vstupovat do politiky. Díky nové ústavě se ženy začaly participovat do společnosti. Začaly pracovat jako doktorky, právničky nebo profesorky na vysokých škola. V této době žily ženy ve městech podobným způsobem života jako například Evropanky. Při nekrvavém převratu v roce 1973 svrhl Muhammad Dáúd Chán stávajícího krále. Země se změnila z království na republiku a nový prezident se snažil zavést a uplatňovat reformy, které měly dopad pouze na život ve velkých městech. Bez ohledu na reformy byl život na vesnici stále řízen podle pravidel Šarie. I během Sovětské okupace byla ženám ponechána stejná práva jako doposud, což se ale změnilo po nástupu Talibánu, který přišel se svou vlastní verzí výkladu Šarie.³¹ Ženy byly trestány za zločin, který způsobily tím, že se narodily jako dívky. Bylo jim zakázáno chodit do škol, pracovat, chodit bez doprovodu muže, odhalovat kůži na veřejnosti.³² Těmito kroky se Talibáncům povedlo vyřadit ženy ze společnosti během velmi krátké doby.

1.5.1 Postavení afghánských žen ve společnosti – současnost

Afghánské ženy patří mezi ty nejzranitelnější na světě. Během období vlády Talibánu byly diskriminovány a jejich lidská práva systematicky potlačována. Po svržnutí Talibů ženy doufaly v opětovné získání svých práv. Jejich plná participace do běžného života je ale stále nemožná. Problémem afghánských žen je fakt, že bez své rodiny (či manžela) jsou v podstatě bez ochrany. Svatba je předmětem obchodu mezi dvěma rodinami a je ve většině případů předem dohodnuta. Podle práva Šaría i Afghánského zákona není legální svatba s nezletilou (či nezletilým³³) nebo svatba z donucení. Přesto se dívky vdávají velmi mladé, až 57 % z nich se provdá ještě před šestnáctými narozeninami.³⁴ Afghánská ústava i Šaría schvalují mnohoženství (a to až do počtu čtyř manželék). V takovém svazku by ženám mělo být zaručeno stejné chování muže ke všem manželkám, což se ale v praxi příliš nezjišťuje. Ženám přísluší péče o dítě, ale za skutečného ochránce a živitele je považován otec. Ten dohlíží na výchovu a v případě rozvodu děti zůstávají v jeho péči.³⁵ Většinová populace sice manželství z donucení či s nezletilou odsuzuje, na druhou stranu zde panuje

³¹ Women in Afghanistan: the back story. Amnesty International UK . [online]. [cit. 2016-12-06].

³² Tamtéž.

³³ Pozn. Autora. Dívka dosahuje zletilosti v 16 letech, chlapec v 18.

³⁴ OECD (2010), "Afghanistan", in Atlas of Gender and Development: How Social Norms Affect Gender Equality in non-OECD Countries, OECD Publishing, Paris, s. 178.

³⁵ Pozn. autora: Ženám je povoleno starat se o velmi malé děti, které potřebují matku. Když dítě dosáhne věku, kdy může přejít do péče otce, musí se ho žena vzdát.

obecně rozšířený názor, že jde o součást tradice. Rodiče často zdůvodňují provdání nezletilé dcery za účelem její ochrany před únosem, znásilněním či svatbou s místním vojenským velitelem. Pro názorný příklad zde budou uvedeny 4 nejčastější způsoby donucení ženy ke sňatku³⁶:

- 1) Baad – výměna dívek za cílem urovnání sporů mezi rodinami
- 2) Baadal – výměnné sňatky
- 3) Brzké manželství – zdůvodňováno tím, že muž dívku v raném věku snaze „zkrotí“
- 4) Donucení vdovy vzít si příbuzného manžela³⁷

Podle nadace WCLRF³⁸ až 30 % prvních manželství žen bylo v rámci výměnných sňatků Baadal a nevěsty byly v den svatby nezletilé. Sňatky Baadal jsou oblíbené i z toho důvodu, že díky dohodě se podaří nevěstiným rodičům snížit náklady na věno. Jak bylo zmíněno výše, tyto praktiky jsou v přímém rozporu s islámským právem Šaría i afghánskými právními předpisy. V souvislosti se sňatky z donucení je nutné se zabývat myšlenkou, zdali má žena nějakou možnost se z nuceného sňatku vyvázat. Z pohledu muže jde o poměrně snadný právní úkon – rozvod může být proveden ústní dohodou bez udání důvodu. Stačí, že manžel opakovaně prohlásí, že chce rozvod (talaq).³⁹ V případě žen se jedná o komplikovaný právní akt. Mají sice, podle občanského zákoníku, právo na zrušení sňatku (Khul), ale potřebují k němu souhlas manžela.⁴⁰ Zároveň manželovi zůstává celé věno nebo mu musí být vyplacena částka, kterou za nevěstu zaplatil. Platí zde 4 podmínky⁴¹, za kterých mohou ženy považovat rozvod:

- 1) Kvůli defektu
- 2) Ublížení na zdraví
- 3) Nedostatečné vyživovací povinnosti
- 4) Kvůli neodůvodněné nepřítomnosti

Šíitský zákoník posuzuje rozvod velmi podobně. Pro ženu je však nesnadné prokazovat dlouhodobé násilí v rodině – musí sehnat dostatek důkazů. Podle statistik Světové banky není rozvod v Afghánistánu běžnou záležitostí, protože po rozvodu čelíte poklesu společenské prestiže, která dopadá jak na muže, tak i na ženu.

³⁶ Afghanistan. SIGI index. [online]. [cit. 2017-01-10].

³⁷ Pokud si žena nevezme příbuzného zesnulého muže, hrozí jí, že přijde o svůj podíl na majetku i o své děti.

³⁸ The Women and Children Legal Research Foundation. Pozn. autora.

³⁹ Afghanistan. SIGI index. [online]. [cit. 2017-01-12].

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

Postavení žen se liší i závislosti na lokalitě. Například v oblastech, které spadají pod jurisdikci Islámského práva, mohou ženy i dědit po svých manželech, rodičích či dětech. Ženám však vždy z dědictví připadá jen velmi malá část, což je zdůvodňováno zvykovým právem, podle kterého se žena nestará o finance a její zaopatření má na starosti rodina nebo manžel. Legislativně je ženám poskytována pouze malá podpora pro finanční nezávislost žen. Většina jich pracuje v zemědělském sektoru, ale vlastnická práva k půdě nemají. Jedinou šancí, jak přijít k půdě je zdědit ji. Ale v těchto případech ženy přepisují její vlastnictví na syna, ačkoliv si nad půdou udržují určitou kontrolu. Jen velmi málo z nich má i bankovní účet nebo přístup ke schválení půjčky, v tomto případě však nejde o jasnou diskriminaci – obyvatelstvo je tak chudé, že nemůže k půjčkám poskytnout potřebné záruky. Ve většině případů navíc musí žena žádat o půjčku pouze s povolením od manžela.

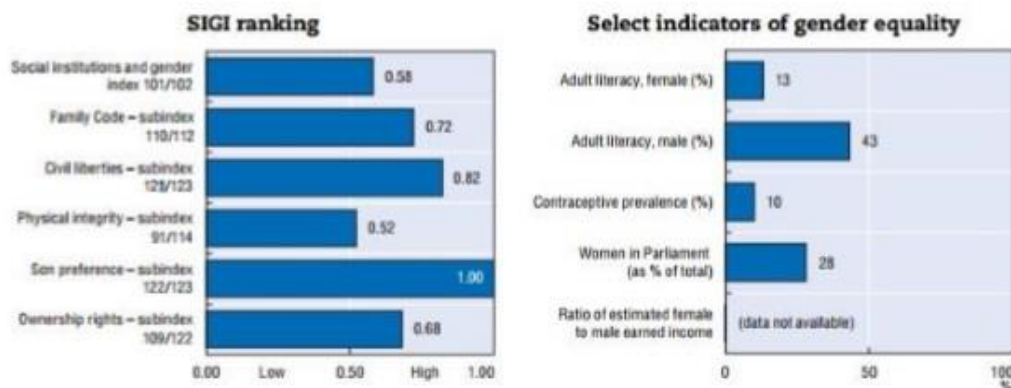
Ženy nejsou ohroženy pouze hmotnou nouzí, ale také fyzickou újmou. V reportu Organizace Spojených Národů se hovoří o *4 příčinách zranitelnosti afghánských žen*:

- a) Tradiční patriarchální uspořádání
- b) Chybějící ochranné sociální mechanismy
- c) Nedostatečná legislativa
- d) Chudoba a nejistota způsobená dlouholetými konflikty

Násilí páchané na ženách je rozšířené a tolerované. Oběti často nenahlásí trestný čin (napadení, znásilnění), protože by ony samy byly perzekuovány a veřejně zostuzeny. Alarmující je i počet pohřešovaných žen. Afghánistánu patří přední pozice v poměru pohřešovaných žen k obyvatelstvu. V roce 2001 bylo pohřešováno 1,1 milionu žen.⁴² Výraznějším rysem nižšího postavení žen je i jejich zahalování. Zatímco například v období Tálibánské vlády bylo vyžadováno zákonem, dnes se dodržuje kvůli zažitým zvyklostem a tradicím. Ačkoliv se liší je situace na venkově a ve velkých městech, ženy se raději zahalují od hlavy po kotníky, aby předešly slovním nebo fyzickým útokům.

⁴² OECD (2010), "Afghanistan", in Atlas of Gender and Development: How Social Norms Affect Gender Equality in non-OECD Countries, OECD Publishing, Paris, s. 179.

Graf č. 1 a 2. – SIGI ranking 2010

Zdroj: OECD (2010) ⁴³

1.5.2 SIGI analýza

SIGI analýza hodnotí faktory ovlivňující diskriminaci. Nerovným vztahům v rodině a vlastnickým právům se již bylo věnováno výše. Mezi další faktory patří Son bias.⁴⁴ V Afghánistánu se více cení narození chlapce než dcery. Částečným důvodem jsou finance. Dcerám je totiž nutné přichystat věno, zatímco syn naopak věno a finance do rodiny získá a je pokračovatelem rodinné linie. Poměr narozených mužů a žen je 1,05 a pro produktivní část obyvatel (15–64 let) 0,8724.⁴⁵ S nerovným počtem mužů a žen souvisí i vysoký počet pohřešovaných žen (viz. výše).

Pozitivní změnou je zvyšující se počet žen ve školách. Ve srovnání s rokem 2001, kdy chodilo do škol 5 000 žen a dívek, v roce 2013 to bylo 2,5 milionu (z celkového počtu 7 milionů dětí).⁴⁶ V dospělosti je gramotných 13 % žen a 32 % mužů.⁴⁷ Ačkoliv podle studií podporuje vzdělávání žen více než 83 % Afghánců, na vesnicích je školní docházka pro dívky velmi obtížná. Je zde nedostatek dívčích škol, a navíc jim hrozí útoky nebo únos cestou do školy. Všechny hodnoty jednotlivých parametrů jsou vidět na grafu níže.

⁴³ Afghanistan. SIGI index. [online]. [cit. 2016-11-30].

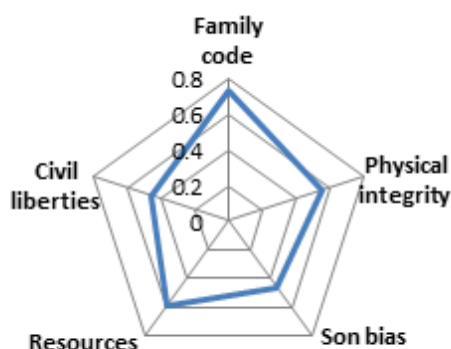
⁴⁴ Preference syna. Pozn. autora.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Central Intelligence Agency (2013).

⁴⁷ Afghanistan. SIGI index. [online]. [cit. 2016-11-30].

Graf č. 3. SIGI ranking 2014.

Zdroj: SIGI OECD 2014⁴⁸

2. Historické pozadí vzniku království

Od poloviny 19. století získával Afghánistán větší suverenitu, než měl doposud. Po třech anglo-afghánských válkách se veteráni začali označovat jako *mudžáhidové*. Zároveň se od roku 1870 začalo tomuto území oficiálně říkat Afghánistán, s hlavním městem Kábulem a mocí drženou v rukách Paštunské dynastie Barakza'í. S podporou církve se během vlády takzvaného *Železného Emíra* Abdurrahmána Chána stala Šaría součástí právního systému a válka proti náboženským minoritám, žijícím ve střední a severovýchodní části země, byla legitimizována jako státem vedený džihád.

2.1 Vláda Abdurrahmána Chána

Během počátku své vlády stál emír před rozhodnutím, se kterou mocností bude spolupracovat. O střední východ spolu soupeřila Velká Británie s Ruskem. Konečné rozhodnutí padlo pro partnerství s Británií. Další prioritou bylo nastolení klidu mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Emír se rozhodl udělit milost na všechny zločiny s náboženským podtextem – ať už se jednalo o vraždu ze cti, loupež či zranění. Jednoduše řečeno nechal občany vyřešit svoje spory pomocí Šárie, aby tak získal čas pro diplomatické a vojenské úkoly.⁴⁹ Zločiny, které se nedaly nábožensky ospravedlnit, byly považovány za protizákonné. Toto mělo za výsledek konečné ustálení a mírové soužití mezi Paštuny, Tádžiky, Hazáry a dalšími skupinami.

⁴⁸ Afghanistan. SIGI index. [online]. [cit. 2016-11-30].

⁴⁹ TARZI, Amin. Chapter Title: Islam, Shari'a, and State Building under 'Abd al-Rahman Khan. *University of California Press*. [online]. [cit. 2017-07-06]. s. 132.

Roku 1885 byla vydána publikace *Asas al-Ouzat* (Fundamentalismus pro soudce)⁵⁰, což byl ve své podstatě instruktážní manuál, který obsahoval 136 pravidel pro posouzení trestů. Tato příručka byla prvním krokem ke sjednocení právního systému celé země a zároveň ustanovila Šariú jeho nedílnou součástí.

Právo a jeho posuzování bylo v rukou vlády, což znamenalo, že emír mohl přímo i nepřímo přebírat funkci soudnictví a interpretovat zákony, jak chtěl, nebo vytvářet nové v případech, kde Šaría neposkytla přesná doporučení. To ovšem nebylo v rozporu s Islámskou jurisdikcí napříč historií. Podle badatele Islámského práva C. N. Coulsona sunnitské školy islámské jurisdikce již ve středověku přijaly dva předpoklady pro držitele kanceláře kalifu (budoucí emíry). Jednou z nich byla extrémní zbožnost a druhou schopnost chápat a určit Boží zákon. Ve chvíli, kdy byly obě podmínky splněny, vládce měl moc učinit takové kroky, které považoval za vhodné a zavést a doplnit zákony v souladu s Islámským právem.⁵¹ Podle J. Schlachta⁵², na základě doktríny přijaté na počátku Abbasidovy vlády⁵³, chalíf musel přijmout, že nemá absolutní moc nad vedením komunity⁵⁴. Mohl tedy dělat pouze drobné administrativní změny v souladu s Posvátným zákonem. Schlacht zde poukázal na to, že panovníci, ve snaze toto pravidlo obejít, často vydávali a upravovali zákony pod záminkou administrativních úprav. Právě tento způsob úpravy zákonů používal Abdurrahmán Chán k prosazení svých cílů. S touto pravomocí souvisí pojem *syiasa*⁵⁵, který označuje způsob, jakým panovník ovlivňoval podle svého prakticky nezávislé právní předpisy týkající se policie, daní a trestního soudnictví. Tento pojem se používá jako synonymum pro označení posilování politické autority ve státě stejně, jako se tak dělo v období Abbasidova chalífátu. Hlavním emírovým cílem bylo vytvořit politiku správního práva vytvořenou na základě Šarie, která by sloužila jako zákon pro všechny obyvatele Afghánistánu navzdory etnickým rozdílům. Zdůrazňoval, že jím vydané královské dekrety odrážejí příkazy „shora“ (pobožštění jurisdikce), čímž se stal prvním Afghánským vládcem, který používal božské právo jako zdroj pro legitimitu svých zákonů. To v praxi znamenalo, že jakákoliv odchylka od jeho vyhlášek znamenala porušení božských pravidel a urážku samotného Alláha. Pokud se vláda stavěla na odpor,

⁵⁰ Tamtéž s. 133.

⁵¹ Tamtéž s. 134.

⁵² Joseph Schacht (1902 – 1969). Bývalý profesor na Columbijské univerzitě, specialista na Islámské právo. Jeho nejznámější publikací je „*An Introduction to Islamic Law*“ (Úvod do Islámského práva). Pozn. autora.

⁵³ Abbasidův Chalífát – také označováno jako Islámský zlatý věk. Jeho vláda trvala až do dobytí Bagdádu Mongoly v roce 1258.

⁵⁴ Tamtéž s. 134.

⁵⁵ V překladu kázeň nebo postih. Tamtéž s. 134.

král byl schopen argumentovat tvrzením, že vláda podle Šarie a doplňování zákonů podle jejího výkladu, je jednou z hlavních úloh emíra⁵⁶.

Abdurrahmán chápal složení svého státu jako multietnický, feudální mix komunit bez společných vazeb, jejichž jediným spojujícím prvkem byla víra. Jednotlivé komunity však Islámské právo vykládaly rozdílnými způsoby a emírovým cílem bylo všechny oblasti Afghánistánu sjednotit pod jednotným výkladem Islámu. Jak ale Islámské právo nahlíželo na nemuslimské obyvatelstvo? Jediný odkaz v právních materiálech publikovaných v období vlády emíra se nachází v již výše zmíněné publikaci *Asas al-Ouzat*, pod zákonem číslo 75.⁵⁷ Ten se týká popisu skládání přísahy při zahájení soudního slyšení a je zde uvedeno, že křesťané, židé a zoroastřité musí skládat svou přísahu na základě své víry. Přesný počet nemuslimů žijících na území Afghánistánu na přelomu 19. a 20 století není znám, ale je známo, že na východě a jihu žily početné komunity hindů, kteří pracovali zejména jako obchodníci nebo ve vládě, jako účetní. Židovské a křesťanské rodiny žily zejména ve velkých městech jako je Herát nebo Kábul.

Nadřazenost práva Šaría nad kmenovými zvyky dalo ženám nevídaná práva. Mohly se účastnit soudních sporů a byl jim vyhrazen jeden den v týdnu, kdy mohly podávat žádosti na soud pouze ženy.⁵⁸ Ty cestovaly z celé země do Kábulu, aby tak mohly uplatnit svá práva v praxi. V mnoha případech se jednalo o fakt, že s nimi bylo zacházeno jako s komoditami a byly prodávány a provdávány bez jejich souhlasu. Podle svědectví emír v těchto případech zasahoval na základě Šarie a z vynucených svazků ženy vysvobozoval. Toto byl velký rozdíl v posuzování žen před soudem v porovnání s předchozími vládci. Emír totiž zavedl systém účinný po celé zemi, který zavazoval muže platit výživné na děti nebo manželku.⁵⁹

Emír Abdurrahmán Chán, známý též jako „železný emír“ byl prvním vládcem, kterému se podařilo sjednotit kmeny pod svou vládou, vymezit hranice Afghánistánu a vytvořit definovanou geografickou oblast země. Povedlo se mu to jak s pomocí silné armády, tak i díky posilování své moci v zemi za pomoci vytváření a úpravy zákonů. V neposlední řadě mu v prosazování jeho cílů pomohla podpora patronů z Velké Británie. I když byl v prosazování svých zákonů tvrdý, nelze mu upřít fakt, že přispěl k formování

⁵⁶ Emír tak zároveň šíří povědomí o vládnutí pomocí Šarie, což je nezbytné pro sjednocení všech etnik pod jednotným výkladem Islámského práva. Pozn.autora.

⁵⁷ Tamtéž s. 139.

⁵⁸ Tamtéž s. 141.

⁵⁹ Tamtéž s. 143.

právního státu s jasně danými právy a povinnostmi a transparentním soudním systémem, kterého se mohly, na rozdíl od kmenových rad, účastnit i ženy.

2.2 Vláda Habibullaha Chána

Po smrti emíra Abdurrahmána Chána se vlády nad zemí ujal jeho nejstarší syn, Habitullah Chán, který poté vládl mezi lety 1901–1919.⁶⁰ V době jeho nástupu na trůn byla Britská Indie⁶¹ hluboce zainteresovaná do afghánských záležitostí a budoucího vývoje země. Výměnou za dotaci 160 000⁶² liber ročně se Habitullah Chán zavázal přijmout vedení zahraniční politiky z Británie, a plnou kontrolu tak udržoval pouze nad vnitřními záležitostmi země.

První střet zahraniční politiky podle mínění Afghánců a Britů se odehrál během první světové války. Afghánské obyvatelstvo upřednostňovalo podporu Osmanského Turecka proti Britům. Emírovi se ale podařilo situaci uklidnit a zachovat neutrální statut země během konfliktu. Snažil se místo vměšování do bojů do země dostat nové technologie ze Západních zemí. Po celé zemi zakládat školy, vojenské akademie, začaly vycházet týdeníky, v zemi začala jezdit auta, byla zaváděna elektřina a začala se používat západní medicína namísto té tradiční.⁶³ Snažil se také otevřít afghánský zahraniční obchod více světu. Odstranil bezpočet omezení na Afghánské transakce s Ruskem a Indií – jeho největšími obchodními partnery. Stejně jako za vlády jeho otce, měl téměř neomezenou zákonodárnou moc a byl tak schopen rychle prosadit potřebné změny. Tyto změny se ukázaly být dobrým tahem, protože zahraniční obchod začal skutečně růst. Zatímco v roce 1901 dosahoval export do Indie 549 100⁶⁴ afghání⁶⁵ a import 512 900⁶⁶ afghání, v roce 1907 se export téměř zdvojnásobil na 970 400⁶⁷ afghání a import dosahoval hodnoty 1 124 800⁶⁸ afghání. Stejně tak se začalo dařit i obchodu s Ruskem. V roce 1901 činil

⁶⁰ *Encyclopædia Britannica: Ḥabībullāh Khan - EMIR OF AFGHANISTAN* [online]. [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Habibullah-Khan>.

⁶¹ Britská Indie, nazývaná také Britský Rádž, byla ustanovena Britskou korunou roku 1958 v Indii. Tato koloniální organizace až do roku 1947 ovládala většinu území Indického subkontinentu. Zdroj: KAUL, Chandrika. *From Empire to Independence: The British Raj in India 1858-1947* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/independence1947_01.shtml

⁶² *Encyclopædia Britannica: Ḥabībullāh Khan - EMIR OF AFGHANISTAN* [online]. [cit. 2017-11-25].

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ MOSHREF, Rameen. *The Life and Times of Amir Habibullah Khan* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.afghan-web.com/bios/detail/dhabib.html>.

⁶⁵ Pozn. autora: Afghánský Afghání je oficiální měnou v zemi. Její zkratka je AFN. Zdroj: XE. *AFN - Afghan Afghani* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.xe.com/currency/afn-afghan-afghani>.

⁶⁶ MOSHREF, Rameen. *The Life and Times of Amir Habibullah Khan* [online]. [cit. 2017-11-30].

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

export do Ruska 1 197 000⁶⁹ afghání a import 2 592 000⁷⁰ afghání. Oproti tomu byly obě hodnoty v roce 1909 více než dvojnásobné – 3 336 000⁷¹ afghání pro export a 4 328 000⁷² afghání pro import. Po podpisu anglo-ruské úmluvy začal Afghánistán pro vývoz upřednostňovat Indii, což byla zcela v souladu s politickou britských patronů. Export do Indie v roce 1908 činil export 643 551⁷³ liber a import 790 325⁷⁴ liber. V roce 1917 došlo k nárůstu exportu na 1 144 000⁷⁵ liber a importu na 1 500 000⁷⁶ liber. Mezi afghánské vývozní komodity patřili zejména koberce, tabák, koně, ovoce, zelenina, vlna, obilí, ořechy a ghí.

Emírova spolupráce s Britskou korunou a jeho vizionářské směřování země vstříc pokroku se ale nesetkalo v celé zemi s pochopením a souhlasem. Nepopulární byl zejména mezi mladými anti-britsky naladěnými skupinami. Jeho vláda skončila roku 1919, kdy na něj byl při loveckém honu spáchán atentát.⁷⁷

2.3 Vláda Amanulláha Chána a modernizace země

Po smrti emíra Habitulláha vládl krátce, přesněji řečeno pouhý týden, jeho bratr Nasrullah Chán. Poté na trůn usedl Habitulláhův nejstarší syn Amanulláh Chán, který se později stal prvním afghánským králem.⁷⁸ Během vlády svého otce zastával post guvernéra Kábulu a měl na starost arzenál a státní pokladnu. Amanulláhův strýc Nasrullah, kterého obvinil za spolupachatele otcovy vraždy, se stavěl proti jeho nároku na trůn, ale nakonec to byl právě Amanulláh, kdo byl v Kábulu korunován a v roce 1926 převzal titul krále. Stejně jako další vládcové Mohamed Reza v Íránu a Kemal Atatürk v Turecku toužil reformovat a modernizovat svůj stát. Požádal o změnu anglo-afghánských dohod, které uzavřel emír Habitullah, který dal Británii moc nad zahraničními vztahy Afghánistánu výměnou za ochranu před možnou ruskou agresí, dotací v hodnotě 160 000⁷⁹ liber ročně a vojenskou pomocí.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ BBC HISTORY. *Amir of Afghanistan is assassinated* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.history.com/this-day-in-history/amir-of-afghanistan-is-assassinated>.

⁷⁸ The British Museum: *King Amanullah Khan (Biographical details)* [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database/term_details.aspx?bioId=17370.

⁷⁹ Viz. výše. Pozn. autora.

Fakt, že se Britové odmítali vzdát svého vlivu v Afghánistánu, vedl k častým nepokojům a útokům na Brity, žijící na afghánském území. Stupňující se agrese ze strany Afghánců vyvolala v květnu 1919 třetí anglo-afghánskou válku. Po jednáních v Rawalpindi, Mussoorie a Kábulu se Britové vzdali kontroly, byl znovu obnoven mírový stav a Afghánistán získal nezávislost.⁸⁰ Král Amanulláh se stal národním hrdinou a zahájil řadu reforem za cílem modernizace Afghánistánu. Navazoval diplomatické a obchodní vztahy s hlavními evropskými a asijskými státy, založil školy, ve kterých se vyučovaly francouzské, německé a anglické jazyky, a vyhlásil ústavu, která zaručuje osobní svobodu a rovná práva všem Afgháncům. Jeho cílem bylo otevřít Afghánistán více světu a překonat zastaralé vládnutí pomocí kmenových rad. Postavil nový palác v Kábulu, nazvaný Darulaman⁸¹ (Dar al-Amen – Příbytek míru), s novým parlamentem a dalšími vládními budovami. Sociální reformy krále Amanulláha zahrnovaly nový dresscode, který dovolil ženám v Kábulu, aby nemusely nosit burky a hidžáby, a podporoval oficiální elity státu, aby nosily evropské šaty. Evropanizace Afghánistánu byla nákladná a velmi znepokojovala tradiční afghánskou společnost, zejména v menších městech a na vesnicích. Povstání Khoha v roce 1924 některými kmeny bylo potlačeno a Amanulláh se cítil dost jistý na to, aby podnikl cestu do Evropy v prosinci 1927.⁸²

Amanulláh začal po svém návratu z Evropy přicházet o popularitu nabytou při získání nezávislosti na Británii. Od roku 1928 narážel na střety s rostoucí opozicí (která získala moc v době jeho cest po Evropě) a v tomtéž roce došlo k povstání kmenových vůdců, kteří byli proti jeho radikálním reformám. V listopadu 1928 vypukla občanská válka a Kábul obsadil tádžický lidový hrdina zvaný Bacheš Saqqāw (Bacheh-ye Saqqā, "Dítě nosiče vody").⁸³ Vojáci krále Amanulláha raději dezertovali, než aby bránili město. Amanulláh abdikoval ve prospěch svého staršího bratra Inayatulláha, ale Bacheh Saqqāw

⁸⁰ Stalo se tak 8. srpna 1919 na základě Anglo-Afghánské úmluvy, také známé pod názvem *Dohoda z Rawalpindi*. Spojené království uznalo nezávislost Afghánistánu, souhlasilo s tím, že Britská Indie nepřesáhne jeho hranice a zastavila britské dotace do Afghánistánu. Tuto smlouvu mohly obě strany zrušit do 3 let od podpisu, ale žádná ze stran tak neučinila, čímž se tato dohoda stala mezinárodně uznávanou hraniční dohodou. Zdroj: *British Library: Afghanistan 1919-1928: Sources in the India Office Records* [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <http://www.bl.uk/reshelp/findhelpregion/asia/afghanistan/afghanistancollection/1919to1928/sources1919to1928.html>.

⁸¹ Palác je dnes v katastrofálním stavu. Díky tomu, že byl symbolem míru a nového Afghánistánu, který bude více proevropský, se stal během posledního půlstoletí cílem nespočtu útoků. V roce 1970 zde byl založen požár, v devadesátých letech byl odstřelován mudžáhidy a v roce 2012 na něj podnikl útok Tálibán. Podle současného plánu se pracuje na rekonstrukci, která by měla být dokončena v roce 2018. Zdroj: *Atlas Obscura: Darul Aman Palace* [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <https://www.atlasobscura.com/places/darul-aman-palace>.

⁸² *Encyclopædia Britannica: Amānullāh Khan RULER OF AFGHANISTAN* [online], [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Amanullah-Khan>.

⁸³ Tamtéž.

se prohlásil Ḥabībullāhem Ghāzī (neboli Ḥabībullāhem II), afghánským emírem. Amanulláh nedokázal získat trůn zpět a emigroval do Itálie. Zemřel v roce 1960 ve švýcarském Curychu.⁸⁴

3. Období nejistoty a počátky vlády Muhammad a Záhira Šáha

Ḥabībullāh II byl sesazen z trůnu Muhammadem Nāder Chánem a jeho bratry, vzdálenými bratranci Amanulláha. 10. října 1929 byl Ḥabībullāh II popraven spolu s jeho 17 následovníky. Kmenová shromáždění zvolila Nādera Chána za šáha a opozice byla krvavě pronásledována.

Nāder Šáh vytvořil v roce 1931 novou ústavu, která byla modelována podle Amanulláhovy ústavy z roku 1923, ale byla konzervativněji orientována tak, aby byla akceptovatelná i islámskými náboženskými vůdci. Národní ekonomika se začala rozvíjet ve 30. letech pod vedením řady podnikatelů, kteří zahájili drobné průmyslové projekty. Nāder Šáh byl zavražděn opozicí 8. listopadu 1933 a 19letý korunní princ Záhír dosedl na trůn.⁸⁵

Prvních dvacet let vlády Muhammada Záhira Šáha⁸⁶ bylo charakterizováno obezřetnými politikami národní konsolidace, rozvíjením zahraničních vztahů a vnitřním rozvojem využívajícím afghánské fondy. Druhá světová válka způsobila zpomalení rozvojových procesů, avšak Afghánistán se podařilo zachovat si svou tradiční neutralitu.

Šáh Mahmud, předseda vlády od roku 1946 do roku 1953, zavedl svobodné volby a relativní svobodu tisku a tzv. "Liberální parlament" fungoval od roku 1949 do roku 1952.⁸⁷ Konzervativci ve vládě však zastávali stejné názory jako náboženští vůdci, kteří cestu k liberalizaci země, a odklonění se od tradic, nepodporovali. Šáh Mahmud tak byl v roce 1953 odvolán a na jeho místo usedl generál-poručík Muhammad Dáúd Chán, švagr a první bratranec krále.

Předseda vlády Muhammad Dáúd Chán (1953-63) se těšil mnohem větší oblibě mezi paštunskými vůdci. K překvapení mnoha lidí se obrátil na Sovětský svaz s žádostí o ekonomickou a vojenskou pomoc. Sověti se nakonec stali hlavním patronem a obchodním partnerem Afghánistán. Afghánistán se odmítl ve studené válce ujmout stran a stal se tak

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ *Encyclopædia Britannica: Mohammad Zahir Shah KING OF AFGHANISTAN* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Zahir-Shah>

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

"ekonomickou Koreou", napůl cesty mezi USA a Ruskem. Dáúd Chán úspěšně zavedl několik prozíravých vzdělávacích a sociálních reforem, jako bylo například umožnění ženám nosit závoj, jen pokud chtějí a zrušení purdah⁸⁸, což pomohlo zvýšit pracovní sílu o polovinu. Navzdory těmto změnám ale režim zůstal politicky represivní a netoleroval žádnou přímou opozici.

3.1 Paštunistán jako důvod pro-ruské orientace Afghánistánu

Mezi další problémy, se kterými se musel král Záhír Šáh během své vlády potýkat, patří i Paštunistán. Jedná se o část území dnešního Pákistánu, kde žije početná paštunská minorita. Toto území je terčem sporů dodnes, tato část ale bude zaměřena na počátek konfliktu mezi oběma zeměmi.

Ten se datuje k získání nezávislosti Indie nad Velkou Británií v srpnu 1947.⁸⁹ Subkontinent byl rozdělen na převážně hinduistickou, podle ústavy však sekulární Indii, a nově vytvořený muslimský stát Pákistán.⁹⁰ Toto rozdělení však nerespektovalo přirozené hranice vytyčené podle etnických skupin zde žijících, takže docházelo k nepokojům a bojům. Je to i případ tzv. Paštunistánu. Afghánistán důrazně protestoval proti začlenění oblastí *Pashtun* a *Baluch* do Pákistánu, aniž by obyvatelům poskytl příležitost k sebeurčení. Monarchie byla proti přijetí Pákistánu k Organizaci spojených národů a vznesla nároky na paštsky mluvící oblasti NWFP⁹¹ a provincii Balúčistán v nově vzniklém Pákistánu. V Kábulu byla vyvěšena vlajka Afghánistánu společně s vlajkou "Paštunistánu" již 2. září 1947.⁹² Regulace přeshraničního obchodu se pod pákistánskou vládou zhoršila. Od roku 1947 tento problém vedl k mimořádným incidentům v pohraniční oblasti s rostoucí mírou narušení obvyklých obchodních zvyků.

Přestože se vlády obou zemí snažily o smířlivá gesta, záležitost zůstala nevyřešena. V jednom z vládních pokusů potlačit kmenové povstání v roce 1949 bombardovala pákistánská letecká jednotka vesnici na afghánském území. V reakci na to afghánská vláda

⁸⁸ Obyčej praktikovaný v některých muslimských a hinduistických komunitách. Ženám je zakázáno ukazovat se mužům, se kterými nejsou ve svazku. Děje se tak segregací (např. ženy obývají určitou část domu) nebo jim je nařízeno se zahalovat hlavu šátkem (včetně obličeje). Zdroj: *English Dictionary: Purdah* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/purdah>.

⁸⁹ Indie a Pákistán: rozhádání sousedé: Rozdělení a nezávislost. *BBC* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1947.shtml.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ North-West Frontier Province – provincie dnešního Pákistánu. Pozn. autora. Zdroj: NWFP as an Independent Province (1901). *HistoryPak* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <http://historypak.com/nwfp-as-an-independent-province/>.

⁹² Pashtunistan - 1947-1955. *Global security* [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/pashtunistan-1947.htm>.

svolala *loya jirgah*⁹³, které okamžitě prohlásilo, že neuznává "ani imaginární Durandovu, ani podobnou linii" a že všechny další dohody – od dohody Durandovy linie z roku 1893⁹⁴ - jsou neplatné⁹⁵. V Kábulu svolala dne 26. července 1949 afghánská vláda členy *Velkého shromáždění* a *Národního shromáždění*. Afghánský parlament vydal proklamaci proti Pákistánu ve prospěch práva Paštunů na sebeurčení. V rozporu se zavedenými normami a mezinárodními zákony přijal usnesení, které jednostranně odmítá všechny smlouvy, úmluvy a dohody uzavřené mezi afghánskou vládou a vládou Britské Indie. *Velké shromáždění* přijalo rezoluci na podporu Paštunistánu a odvolala dohodu Durandovy linie z roku 1893, anglosaský pakt z roku 1905, Rawalpindiho smlouvu o nezávislosti z roku 1919, anglo-afghánskou smlouvu z roku 1921 a další smlouvy a dohody týkající se mezinárodní hranice mezi Afghánistánem a Pákistánem (založené na Durandově linii). Byl také zaveden den Paštunistánu, který byl každoročně oslavován 31. srpna.

12. srpna 1949 byla skupina kmenových vůdců Afridi povolána na setkání na území kmene Tirah, cílem bylo vytvoření Paštunského shromáždění. Na další schůzi byl již zvolen prezident Paštunistánu, stal se jím Mirza Ali Chán, známý spíše pod svým pseudonymem Fakír z Ipi⁹⁶, který předtím působil jako předseda *Prozatímního shromáždění nezávislého Paštunistánu*.

Otázka mezinárodní hranice napříč územím obývaným Paštuny byla pro Kábul velmi důležitá – byla to šance na rozšíření území a posílení vlivu. Jako odplatu za přeshraniční útoky z Afghánské strany zastavil Pákistán životně důležitý dovoz ropy do Afghánistánu na zhruba tři měsíce v roce 1950.⁹⁷ Nyní je důležité zmínit jeden fakt. Zahraniční obchod Afghánistánu byl zásadně podmíněn geografickou polohou země. Afghánistán je vnitrozemský stát, je v té době bez železniční dopravy, a proto se snažili rozvíjet zejména dopravu leteckou. V té době existovaly pouze tři hlavní tranzitní trasy, a

⁹³ Velké shromáždění. Pozn. autora.

⁹⁴ Durandova linie – hranice ustanovena v Hindúkuši procházející přes kmenové oblasti mezi Afghánistánem a Britskou Indií, označující příslušné sféry vlivu. V dnešní době se toto označení používá jako synonymum pro hranici mezi Pákistánem a Afghánistánem. Zdroj: RAHI, Arwin. *The Diplomat: Why the Durand Line Matters* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2014/02/why-the-durand-line-matters/>.

⁹⁵ Pashtunistan - 1947-1955. *Global security* [online]. [cit. 2017-12-07].

⁹⁶ Proslavil se již v letech 1936-1937 jako vůdce významné vzpoury proti Britské Indii. Tu odstartoval incident z roku 1936. Jistý Paštun se oženil s 15-letou Hindskou dívkou. Vzhledem k věku nevěsty však vláda Britské Indie sňatek neuznala a dívku odvezla zpět k rodičům. Mirza Ali Khan tuto událost vyložil jako diskriminaci proti Paštunským kmenům a zahájil povstání, které bylo schopné odolat britským vojenským výpravám díky neortodoxní partyzánské taktice, na kterou nebyli Britové připraveni. Zdroj: NADIR, Hassan. The Faqir of Ipi and the Taliban. *The Express Tribune* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://tribune.com.pk/story/366427/the-faqir-of-ipi-and-the-taliban/>.

⁹⁷ Pashtunistan - 1947-1955. *Global security* [online]. [cit. 2017-12-07].

to do Íránu, Sovětského svazu⁹⁸ a Pákistánu. Cesta přes Írán byla dlouhá a ekonomicky nevýhodná. SSSR nedovolil Afghánistánu obchodovat přes své území. Trasa přes Pákistán do Karáčí, nejrozsáhlejší a nejpřirozenější tranzitní trasa pro Afghánistán, se tak stala hlavní obchodní cestou. Jen v letech 1954-55 cca 80 % dovozu a vývozu Afghánistánu bylo uskutečněno na této trase.⁹⁹ Proto měla tříměsíční odstávka dovozu ropy drastické dopady na Afghánskou ekonomiku.

Toho byl schopen využít SSSR, který vycítil vhodnou dobu pro posílení svého vlivu v této zemi. S vidinou obnovení dodávek ropy a zbavení se závislosti na Pákistánu přistoupil Afghánistán v roce 1950 k podpisu 4leté dohody se SSSR.¹⁰⁰ Na jejím základě se SSSR zavázal dodávat převážně ropu a bavlněné látky, zatímco Afghánistán byl zavázán k dodávce vlny a surové bavlny.¹⁰¹ To, že tato dohoda nebude jen projevem dobré vůle SSSR, se brzy ukázalo, při vměšování se SSSR do dohod mezi Afghánistánem a OSN. Afghánistán se totiž ještě před Pákistánskou odstávkou přívodu ropy snažil objevit naleziště na svém území, aby tak byl lépe schopen uspokojit lokální poptávku. Proto Afghánská vláda požádala o pomoc OSN, která do země poslala experty na průzkum. Před podpisem Sovětsko-afghánské smlouvy sledoval působení OSN Sovětský svaz pouze zpovzdálí, po podpisu se již začal ohrazovat proti působení OSN a upozorňoval na podezřelé chování techniků zde pracujících.¹⁰² Tím ale angažovanost SSSR v Afghánistánu nekončila. Vzájemný obchod obou zemí se dva roky od podpisu smlouvy zdvojnásobil. V roce 1952 byl v Kábulu otevřen úřad pro obchod se SSSR, byly vystavěny 4 nádrže schopné pojmout až 1200 m³ ropy a do země přišla řada odborníků z oborů etymologie, veterinární medicíny a průzkumu ropných nalezišť. Zejména poslední jmenovaní odborníci zde byli posláni za cílem oslabit spolupráci OSN (což potažmo znamenalo i oslabení vlivu USA) a Afghánské vlády při hledání nových nalezišť.¹⁰³ K tomu Sovětský svaz vybudoval největší továrnu na čištění bavlny v zemi.¹⁰⁴ Do země dodal kovové sloupy a dráty pro zřízení více než 1000 kilometrů telegrafních a telefonních linek – celá tato pomoc byla pak patřičně vyzdvihována v médiích.¹⁰⁵

⁹⁸ Dále už pod zkratkou SSSR. Pozn. autora.

⁹⁹ RAMAZANI, R. (1958). Afghanistan and the USSR. *Middle East Journal*, 12(2), s. 146. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4322997>.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 146.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 146.

¹⁰² Tamtéž, s. 147.

¹⁰³ Tamtéž, s. 147.

¹⁰⁴ Čímž si do budoucna zajistil přísun levné bavlny ke zpracování. Pozn. autora.

¹⁰⁵ RAMAZANI, R. (1958). Afghanistan and the USSR. *Middle East Journal*, 12(2), s. 148.

Vyvrcholení těchto ekonomických aktivit nastalo v roce 1955, kdy došlo k další eskalaci napětí mezi Pákistánem a Afghánistánem kvůli otázce Paštunistánu. Vše začalo protestem předsedy vlády Muhammada Dáúda Chána, který se ohrazoval proti plánu pakistánské vlády spojit provincie západního Pákistánu – včetně oblasti Paštunistánu – pod jednu správu. Poté došlo k útoku na pákistánského konzula v Kábulu, který byl napaden demonstranty. Na důkaz odvěty byl v Pěšavaru napaden afghánský konzul a pákistánští aktivisté tu na protest zapálili afghánskou vlajku. Ve chvíli, kdy se pákistánská vláda definitivně rozhodla spojit a spravovat provincie západního Pákistánu, obě země odvolaly své vyslance ze země. To mělo za následek opětovné uzavření afghánsko-pákistánských hranic, ale tentokrát blokace z pákistánské strany trvala celých 5 měsíců.¹⁰⁶ To mělo katastrofální účinky na afgánský obchod, neboť jak bylo zmíněno výše, Pákistán byl jeho hlavní obchodní partner. Vývoz zboží ze země se rapidně snížil (šlo zejména o ovoce) a dovoz spotřebního zboží, důležitého pro rozvoj země, byl výrazně zpomalen. To vše vedlo k ochromení afghánské ekonomiky. Vláda stála před důležitým rozhodnutím, jak krizi čelit. Jedním z možných řešení bylo obrátit s prosbou o pomoc na SSSR. Vláda si však byla vědoma toho, že by tím riskovala stále větší vměšování se do vnitřní i mezinárodní politiky ze strany SSSR. Proto se nejprve rozhodli obrátit na Íránskou vládu s žádostí o povolení transportu zboží přes jeho území do přístavu Chahbar v Perském zálivu. Bohužel by to ale zároveň znamenalo nutnost opravit 3 600 mil íránských silnic a dálnic, aby bylo schopné zvládnout zvýšenou zátěž, což bylo pro vlády obou zemí příliš nákladné.¹⁰⁷

Afghánská vláda se proto obrátila na Sovětský svaz s žádostí o pomoc. V tomtéž roce byla podepsána dohoda, ve které Afghánistán získal právo na bezcelní dopravu svého zboží přes země SSSR. To mělo za následek nárůst obchodu mezi oběma zeměmi, hodnota vývozu do SSSR v letech 1954-55 činila přibližně 19 % z celkového vývozu Afghánistánu, a to znamenalo nárůst o sedm procent oproti minulému roku.¹⁰⁸ SSSR se tak stal pro Afghánistán hlavním obchodním partnerem, což ještě zpečetila návštěva Chruščova a premiéra Bulganina. Chruščov totiž nabídl Afghánistánu půjčku ve výši 100 milionů dolarů, což byl pětinasobek příjmů země v předešlém fiskálním období. Afghánská vláda půjčku přijala a smlouva byla podepsána 28. 1. 1956¹⁰⁹, součástí smlouvy byl i dar od SSSR – nemocnice a autobusy pro Kábul. Předpokládalo se, že Afghánistán bude schopen splatit půjčku do 20 let. Z českého pohledu je zajímavá i další smlouva podepsaná v tomtéž

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 149.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 149.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 149.

roce. Týká se dodávky zbraní výměnou za afghánské zboží. Dodávku podepsalo SSSR a jeho satelity, mezi nimi i Československo.¹¹⁰

Jak tedy shrnout dosavadní vztahy mezi SSSR a Afghánistánem a důvod jejich prohloubení? Jak zde bylo zmíněno výše, již od počátku století se vládcí snaží o modernizaci země, na kterou však neměli dostatečné finance. SSSR se v tom případě jevil jako vhodný partner pro obchod a případnou půjčku pro nastartování ekonomiky. Afghánská vláda se ale snažila ponechat zemi svou neutralitu a být na pomezí mezi Západem a Východem. Situace okolo Paštunistánu a jeho uznání ovšem razantně změnila průběh věcí. Afghánistán přišel o důležitého obchodního partnera a tranzitní cestu a dvakrát musel čelit bloádě hranic a nedostatku přísunu ropy. Tato situace ho doslova vehnala do náruče SSSR, který okamžitě vycítil možnost zisku další země na své straně v období studené války, stejně tak jako odbytiště pro své výrobky a nákup levných surovin. Navíc díky všem ekonomickým, zemědělským a obchodním poradcům v zemi měl možnost ovlivňovat vnitřní politiku země a díky zavázanosti Afghánistánu a jeho závislosti na ropě ze SSSR, mohli Sověti ovlivňovat i politiku zahraniční a odklonit tak Afghánistán z jeho „Západní“ cesty. Jedním ze sovětských zájmů bylo i oslabení takzvaného *Bagdádského paktu*¹¹¹. Afghánistán, politicky neutrální a ekonomicky závislý na Sovětském svazu, mohl sloužit Sovětům jako klín mezi Íránem a Pákistánem, dvěma členům paktu. Až do doby zničení Bagdádské aliance, byl dle Chruščova, Sovětský svaz ochoten tolerovat pohled Afghánistánu na neutralitu a na jeho odhodlání zachovat svou územní celistvost a nezávislost¹¹².

Koncem 50. let se ale situace jevila poměrně optimisticky, protože sovětská pomoc cílila na kroky, které zvyšovaly blahobyt běžných obyvatel. Výstavba ropovodu, což vedlo ke snadnějšímu přístupu k ropě pro všechny a rozvoji automobilové dopravy, výstavba nemocnic, mlýnů a pecí, dlažba ulic v Kábulu – to vše znamenalo větší komfort pro místní obyvatele a zvyšovalo oblibu SSSR mezi Afghánci, navíc když vše bylo patřičně prezentováno a připomínáno v médiích. To, jak spolupráce se SSSR pokračovala po roce

¹¹⁰ Historie. *Česko-afghánská smíšená obchodní komora* [online]. [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: <http://www.obchodnikomora.cz/historie.html>.

¹¹¹ Bagdádský pakt byl obrannou organizací na podporu společných politických, vojenských a hospodářských cílů založený v roce 1955 Tureckem, Irákem, Velkou Británií, Pákistánem a Íránem. Podobně jako u Severoatlantické aliance a Organizace jihoasijské smlouvy (SEATO), bylo hlavním cílem Bagdádského paktu zabránit komunistické agresi a podpořit mír na Blízkém východě. Byl přejmenován na CENTO v roce 1959 poté, co Irák odstoupil od Paktu. Pozn. autora. Zdroj: *U.S. State Department: The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO)* [online]. [cit. 2017-10-12]. Dostupné z: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm>.

¹¹² RAMAZANI, R. (1958). Afghanistan and the USSR. *Middle East Journal*, 12(2), s. 152.

1960, a jaké to mělo pro vývoj země dalekosáhlé následky, bude vysvětleno dále v praktické části.

3.2 Čína a její snahy o získání vlivu

Posílit svůj vliv na Středním Východě se ve druhé polovině padesátých let snažila i Čína. Maršál Ch'en Yi¹¹³, ministr zahraničí, navštívil na šest dní Afghánistán, a to od 21. do 27. srpna 1957¹¹⁴. Byl prvním vedoucím čínským úředníkem, který zemi navštívil od chvíle, kdy Zhou En-lai¹¹⁵ zahrnul Kábul na seznam své „*Cesty dobré vůle*“ v lednu 1957. Během návštěvy maršála Ch'ena podepsaly obě země smlouvu o "přátelství a vzájemné neagresi" (stalo se tak 26. srpna 1957¹¹⁶). Prohlášení vydané na konci návštěvy potvrdilo, že král Muhammad Záhir Šáh přijal pozvání k návštěvě Číny (premiér Dáúd navštívil Peking v říjnu 1957 a po něm do Číny odcestoval v roce 1959 i náměstek premiéra Naim). Obě země také obnovily výměnu zboží a valut. Je ale potřeba dodat, že dohoda neměla velký vliv na růst jejich vzájemného obchodu. Mezi lety 1957–58 vyvezla Čína zboží v hodnotě asi 66 000 liber a dovezla zboží z Afghánistánu v hodnotě 100 liber¹¹⁷.

3.3 Zájmy USA na území Afghánistánu

Na úvod je důležité zmínit, že Afghánistán nebyl v hlavní vlně zájmu USA v Evropě a Asii. Přesto zde ale Američané působili a jejich pomoc v zemi byla zejména vojensko-technologického charakteru. Ve srovnání se SSSR, ale byly americké investice mnohonásobně nižší. Od roku 1953 Spojené státy darovaly mezi 425–450 miliony dolarů na pomoc a rozvoj Afghánistánu, oproti tomu SSSR investoval okolo 1,5 miliardy dolarů a zhruba 72 milionů dolarů poskytla Čínská lidová republika.¹¹⁸

¹¹³ Chen Yi (narozen 26. srpna 1901, Lezhi, provincie Sichuan, Čína - zemřel 6. ledna 1972 v Pekingu), jeden z nejlepších čínských komunistických vojenských velitelů ve třicátých a čtyřicátých letech. Byl stranickým vůdcem a působil jako ministr zahraničních věcí od roku 1958 do roku 1972. Zdroj: *Encyclopædia Britannica: Chen Yi* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Chen-Yi>.

¹¹⁴ Quarterly Chronicle and Documentation. (1960). *The China Quarterly*, (4), s. 133. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/763314>.

¹¹⁵ Zhou En-lai, (narozen 5. března 1898, Huai'an, provincie Jiangsu, Čína - zemřel 8. ledna 1976 v Pekingu), vedoucí postava v Čínské komunistické straně a premiér mezi lety 1949-76, a zároveň ministr zahraničí (1949-58) Čínské lidové republiky, který hrál významnou roli v čínské lidové revoluci a později ve formování zahraničních vztahů Číny. Byl významným členem ČKS od počátku roku 1921 a stal se jedním z velkých vyjednávačů 20. století. Přežil stranické čistky a udržel své postavení ve vedení strany Zdroj: *Encyclopædia Britannica: Zhou Enlai* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Zhou-Enlai>.

¹¹⁶ Quarterly Chronicle and Documentation. (1960). *The China Quarterly*, (4), s. 133.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁸ SHAHEEN F. Dil. (1977). The Cabal in Kabul: Great-Power Interaction in Afghanistan. *The American Political Science Review*, 71(2), s. 469.

V roce 1970 započal v Kábulu projekt, vedený ve spolupráci s Univerzitou v Novém Mexiku a Úřadem pro mezinárodní rozvoj, jehož cílem bylo vytvořit centrum pro sledování satelitů pro vytvoření lepších a aktualizovaných map regionu.¹¹⁹ Stalo se tak ve stejné době, kdy se podobné středisko rušilo v Pěšavaru na žádost pakistánské vlády.¹²⁰ Afghánská i americká vláda důrazně popřely, že toto centrum naruší neutralitu země, ale z polohy Afghánistánu – mezi dvěma zeměmi Bagdádského paktu (Pákistánem a Íránem) a s jižní hranicí se SSSR, bylo jasné, že by toto zařízení mohlo pomoci USA sledovat pohyb Sovětů na Středním východě.

Další výzvou, před kterou stáli Američané, byl boj proti, stále se zvětšujícímu, obchodu s drogami. Vzhledem k tvrdším postihům v Turecku a Íránu, se obchod a pěstování opia přesunulo do Afghánistánu. Jednalo se zejména o tři oblasti – nepřístupnou severní provincii Badakhshan, provincii Nangarhar spravovanou Sověty a provincii Helmandským údolím.¹²¹ Právě poslední jmenovaná oblast byla pod správou USA. Na základě zpráv od mezinárodních pozorovatelů a úředníků bylo zjištěno, že místní farmáři využívají zdroje od SSSR a USA na podporu zemědělství k dosažení vyšší úrody opia. Američané se rozhodli pozastavit všechny příspěvky plynoucí do Afghánistánu do doby, než proti pěstitelům drog zakročí vláda. Experti však potvrdili, že do lukrativního obchodu s drogami jsou zapojeni i členové královské rodiny. Tehdejší americký velvyslanec v Kábulu, Robert G. Neumann, se ale zasadil o to, aby Američané pomohli místním pořádkovým silám v boji proti opiu. Během jeho úřadu zavítalo do země několik zástupců Úřadu pro narkotika a nebezpečné drogy, aby zde spolupracovali s místními orgány. Spolupráce pokračovala tak dobře, že se v roce 1973 v Ženevě mělo uskutečnit Mezinárodní konsorcium pro kontrolu drog.¹²² Vzhledem k politickému převratu v zemi byla schůze odložena na neurčito.

4. Politický vývoj v letech 1960–1979

4.1 Pád monarchie

Už od počátku století zde byla politická uskupení, která si kladla za cíl svržení krále, který podle jejich názoru vládl stejně, jako absolutní vládci před ním. Po získání nezávislosti tyto tendence ještě rostly. Například roku 1909 byla obviněna Národní tajná asociace

¹¹⁹ Tamtéž, s. 469.

¹²⁰ Tamtéž, s. 469.

¹²¹ Tamtéž, s. 469.

¹²² Tamtéž, s. 470.

(Jam'iyyat-i-Sirri-i-Milli) z plánování svržení monarchie a pokus o převrat byl tímto překažen.¹²³ Poté se centrum opozice vůči absolutní moci krále přesunulo k soudu. Členové soudu, včetně králova syna a bratra, se připojili k reformistům a v roce 1919 byl král zavražděn. Má se za to, že za atentátem stáli členové soudu a královské rodiny. Za převratem v roce 1973 stála opět královská rodina, respektive její člen, králův bratranec, Muhammad Dáúd Chán.

Afghánská republika byla vyhlášena, zatímco byl král na dovolené v italské Ischii. Dáúd se spojil s armádou, těžil tak ze své pozice generál poručíka, a za pomoci několika důstojníků se chopil moci. I když byl tento převrat popisován jako nekrvavý, Pákistánská media informovala o popravách členů armády a politických představitelů, kteří byli věrni králi, a o uvěznění členů královské rodiny a úřednictva.¹²⁴ Dáúd jako důvod převratu udával politickou situaci na domácí scéně a popíral jakékoliv zásahy zvenčí. Podle Dáúda nebyl král dostatečně silný na to, aby v zemi zavedl skutečnou demokracii. O situaci informovala zejména zahraniční média, zatímco běžní obyvatelé převrat příliš nepocíťovali. Jednak byla armáda schopna potlačit vzpouru již v zárodku, navíc byla většina obyvatelstva ngramotná, a tak se novinky o změně režimu nešířily tak rychle.

Lze říci, že princip dědičné posloupnosti trůnu nebyl v Afghánistánu příliš úspěšný a prakticky vládl vždy nejschopnější člen královské rodiny, bez ohledu na to, kdo byl legitimním vládcem. Monarchie byla silná pouze tehdy, pokud se mohla spolehnout na silnou, loajální armádu, která jí pomáhala prosazovat všechny změny a udržet klid v zemi. Ve chvíli, kdy moc krále slábla, se stával terčem řady atentátů, inscenovaných rodinou nebo armádou. Armáda po převratu v roce 1973 vstoupila do popředí a stala se přímým aktérem státní politiky.

4.2 Afghánistán pod Dáúdovou vládou

Vládní převrat v červenci 1973 se zpočátku nejevil jako přílišný zásah do vývoje země – nebyla provedena žádná změna ekonomického systému ani změněna neutralita země. V prvních letech se dokonce ani obavy k přílišnému směřování k Sovětskému svazu a k možným ekonomickým reformám jeví jako neopodstatněné. Moc po nekrvavém převratu za krále Záhira Šáha převzal stínový ústřední výbor, zatímco nový prezident a zároveň předseda vlády Muhammad Dáúd řídil zemi v podobně autoritářském duchu, jako

¹²³ KAKAR, H. (1978). The Fall of the Afghan Monarchy in 1973. *International Journal of Middle East Studies*, 9(2), s. 197.

¹²⁴ SHAHEEN F. Dil. (1977). The Cabal in Kabul: Great-Power Interaction in Afghanistan. *The American Political Science Review*, 71(2), s. 472.

když byl předsedou vlády v letech 1953–63. Důvody, proč se Dáúdovi podařil převrat, jsou nasnadě. Stalo se to v době, kdy byla ekonomika ve velmi špatném stavu po dvou letech těžkého sucha. Vysoká cena jídla vedla k vážnému nedostatku potravin v městských oblastech, a růstu černého trhu, zatímco kmeny ve venkovských oblastech byly nuceny porážet značný podíl jejich hospodářských zvířat kvůli nedostatku krmiva. Mezinárodní agentury popsaly situaci jako selhání ekonomiky díky rozsáhlým investicím do rozvoje během 50. – 60. let.¹²⁵ Dáúd se dostal zpět do vlády i díky chybně naplánovanému pětiletému plánu mezi lety 1963–1968. Vládní rozpočet byl totiž více a více závislý na příspěvcích od USA a SSSR, které měly v tomto období pokrýt až 30 % výdajů.¹²⁶ Vláda se snažila těžit ze své neutrální pozice a získat od každé strany co nejvíce prostředků, ale tentokrát nebyla příliš úspěšná. Rozpočet byl nastaven o 200 % nad předešlým plánem, ale prostředků získali o 40 % méně.¹²⁷ Shrnutí – druhá polovina šedesátých let byla poznamenána rostoucí politickou nespokojeností, která šla ruku v ruce s poklesem zahraniční pomoci, a tím pádem i ekonomiky, jak se zahraniční pomoc snižovala a ekonomika klesla. Pět po sobě jdoucích vlád padlo za méně než jedno desetiletí. Studenti, kteří volali po reformě, protestovali v ulicích Kábulu. Napětí bylo eskalováno velkým suchem a hladomorem mezi roky 1971-1972 v provincii Hazarajat a severním Afghánistánem.¹²⁸ To, že vláda nebyla schopna krizi čelit a přijít s jasným řešením, odhalilo její nekompetentnost.

Dalším důvodem byla nepopularita krále v posledních letech jeho vlády. Ačkoliv král v roce 1964 vyhlásil novou ústavu¹²⁹, aby byl kabinet odpovědný zvolenému *Domu lidu* (Wolesi Jirgah), fakticky přestal umožňovat formování politických stran. Byla zde pouze neformální a politicky slabá uskupení, jejichž moc nesahala za hranice Kábulu. Politická moc v zemi zůstala stejně jako předtím v rukách tradičních vůdců, kteří získali svůj vliv díky jejich bohatství, postavení v rámci kmene nebo díky jejich pozici v

¹²⁵ MUKERJEE, D. (1975). Afghanistan under Daud: Relations with Neighboring States. *Asian Survey*, 15(4), s. 301.

¹²⁶ CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), s. 17.

¹²⁷ Tamtéž, s. 17.

¹²⁸ SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), s. 855.

¹²⁹ Afghánská Ústava byla přijata 1. října 1964 za účelem reorganizace národního života země podle soudobých požadavků a na základě národních dějin a kulturních zvyků, k dosažení spravedlnosti a rovnosti pro všechny obyvatele, a k ustanovení politické, ekonomické a sociální demokracie. Ústava byla brána jako moderní a progresivní a vedla k zásadním změnám v právním systému země. Ústava potvrdila skutečnost, že je státním zřízením konstituční monarchie, a jedná se o nezávislý, jednotný a nedělitelný stát, jehož suverenita patří afghánskému národu. Pozn. autora. Zdroj: Sirat, A. (1968). The Modern Legal System of Afghanistan. *The American Journal of Comparative Law*, 16(4), s. 564.

náboženské hierarchii.¹³⁰ Politická stabilita země se opírala o vládu krále, který prosazoval svou moc za pomoci parlamentu a kabinetu. Král byl také hlavním velitelem armády a vzdušných sil a osobně jmenoval všechny velitele, počínaje kapitány. Většinu z těchto pozic obsadili členové z bohatých rodin, spřízněných s králem, což mu také ubíralo na popularitě. Oblibě se netěšil ani u mladých důstojníků, kterým vadilo, že nechtěl alespoň v rámci propagandy jmenovat do vojenského vedení někoho bez vazby na královskou rodinu. Je nutné upozornit ještě na jeden fakt – díky smlouvě o dodávce zbraní z roku 1956¹³¹ byli vojenští důstojníci téměř výlučně školení v Sovětském svazu, a díky tomu je Moskva mohla snadno ovlivnit. Důstojníci ale podcenili situaci kolem převratu a nepřidali se zpočátku oficiálně na Dáúdovu stranu. To bylo také způsobeno nejasnými cíli jeho politiky. Ve svých projevech zmiňoval, že republika se přizpůsobí v duchu pravého Islámu, a jeho vláda bude mít za cíl pokrok země a blahobyt všech obyvatel, bez rozdílu pohlaví či majetku¹³². Co se zahraniční politiky týče, Dáúd komentoval pouze vztah k jedné zemi, kterou byl Pákistán. Mezi oběma zeměmi se již od roku 1947 táhl spor o území obývané Paštunskou menšinou, tzv. Paštunistán.

Dáúd měl za sebou podporu SSSR, který si přál vyšachovat USA z působení v tomto regionu. Sovětům se dařilo poměrně snadno kontrolovat Afghánistán díky jeho ekonomické struktuře. Dáúd byl totiž Sověty tlačěn k masivnímu znárodňování průmyslových podniků v zemi, aby bylo poté snazší provést masivní industrializaci a Afghánistán se tak mohl stát ukázkovým příkladem úspěšné aplikace sovětského hospodářství v jedné z nejchudších zemí v regionu. V roce 1975 si již prezident plně uvědomoval, jak velkou moc SSSR v Afghánistánu získává a rozhodl se opakovat kroky, které zapříčinily pád bývalého režimu – a to znovu rozehrát politiku na „obou stranách opony“. Rozhodl se přestat spolupracovat se svými bývalými politickými partnery z levicového křídla ze stran Parcham a Khalq.¹³³ Slábla také moc nejradikálnější levicové strany v zemi Afghan Narodniki, která působila už jen v pohraničí, ale ztratila své silné postavení v Kábulu.¹³⁴ To uvolnilo ruce prezidentovi, který tak mohl podniknout kroky k armádním čistkám. Jak bylo řečeno výše, vojenští důstojníci byli školení v Moskvě, čímž se Sovětům dařilo mít pod kontrolou vedení afghánské armády a Dáúdovi se do konce roku

¹³⁰ MUKERJEE, D. (1975). Afghanistan under Daud: Relations with Neighboring States. *Asian Survey*, 15(4), s. 302.

¹³¹ Podrobnosti o smlouvě lze nalézt v praktické části. Pozn. autora.

¹³² MUKERJEE, D. (1975). Afghanistan under Daud: Relations with Neighboring States. *Asian Survey*, 15(4), s. 302.

¹³³ CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), s. 19.

¹³⁴ Tamtéž, s. 19.

1975 podařilo všech ideologicky ovlivněných důstojníků zbavit. Vzhledem k tomu, že od převratu v roce 1973 už USA nepodporovaly Afghánistán v takové míře jako předtím, se prezident rozhodl získat finance od bohatších zemí na Blízkém a Středním východě. Chtěl tak docílit stavu, kdy sovětská finanční pomoc bude vyrovnaná s finanční pomocí třetích stran a oslabit tak vliv SSSR na vnitřní a vnější politiku Afghánistánu. Vzhledem k tomu, že se jednalo o muslimskou zemi a zároveň jeden z nejchudších států na světě, se Afghánistánu podařilo dosáhnout na řadu půjček a darů. Jako příklad lze uvést čerpání peněz ze speciálního fondu OPEC, z Kuvajtského fondu, zisk grantu ze Saudské Arábie v hodnotě 0,5 miliardy dolarů na výstavbu vodní elektrárny a grantu ze Spojených Arabských Emirátů v hodnotě 8,5 milionu dolarů na výstavbu cukrovaru.¹³⁵ Írán, který se snažil ubránit svou východní hranici proti sovětskému vlivu, nabídl 2 miliardy dolarů na ekonomický rozvoj země, s cílem překonat Sověty ve výši slibovaných příspěvků do afghánského sedmiletého plánu v letech 1976 – 1985.¹³⁶ Výše hospodářské pomoci ale nebyla pro Írán realizovatelná a navíc nebyl Afghánistán schopen pomoc aktivně čerpat. Díky tomu vyčerpali po dvou letech jen zlomek dotací. Zrodil se ale jiný plán, plán íránsko-afghánsko-pakistánské ekonomické unie, kterého chtěl dosáhnout Šáh Muhammad Rezá, který vládl v Íránu až do revoluce v roce 1979. Z plánu na jednotnou ekonomickou unii sešlo, ale stejně vzbudila pozornost Kremlu. To ale neznamena, že vláda pomoc od SSSR a USA již nepřijímala. Během období mezi 1955 a 1978 Sověti poskytli více než miliardu dolarů v zájmu ekonomické pomoci a ekvivalentní částka na dotace pro armádu, americká hospodářská pomoc činila zhruba půl miliardy dolarů.¹³⁷ Lze říci, že se Afghánistán stal typem "rentiérního státu" kdy více než 40 procent příjmů pocházelo z vnějších zdrojů. Také vzdělávání bylo financováno z vnějších zdrojů, kde se na něm spolupodíleli, krom výše jmenovaných, i Francie a Západní Německo.¹³⁸

Dáúd se, kromě podpory od dalších muslimských zemí, opíral i o pomoc církve, která rezolutně protestovala proti sovětskému působení v zemi. Za pomoci náboženských vůdců se mu dokonce podařilo zlepšit napjaté vztahy s Pákistánem, a to do takové míry, že mu Islámábád pomohl k diplomatické cestě do Saudské Arábie.¹³⁹ Prezident se ale soustředil více na vnější politiku, což napomohlo komunistickým stranám Parcham a

¹³⁵ CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), s. 19.

¹³⁶ Tamtéž, s. 19.

¹³⁷ SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), s. 854.

¹³⁸ Tamtéž, s. 854.

¹³⁹ CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), s. 20.

Khalq, aby se sjednotily a získaly zpět svou politickou moc po oslabení v roce 1975. Toto spojení působilo proti politické síle v zemi a stálo za krvavým potlačením protestu studentů a armády v hlavním městě. Zvyšující se výdaje na armádu a státní zaměstnance, které zemi stály miliony afghánů navíc, zatímco v zemi byla 20 % inflace, Dáúdovi také nepomáhalo k získání popularity mezi obyvatelstvem.¹⁴⁰ Ten se už obával ztráty své moci natolik, že povolil popravu 7 prominentních levicových představitelů, zatímco umírněné představitele levice poslal do diplomatického exilu. Moskva se k těmto krokům oficiálně nevyjadřovala, ale podporovala levicové strany v zemi a v okamžiku pádu režimu začal SSSR a jeho satelity s Afghánistánem podepisovat řadu předem připravených dohod.

4.3 Krvavý převrat a Sovětská invaze

Poté co byl v dubnu 1978 prezident Dáúd svržen a zabit spolu s rodinou při krvavém převratu, který rozpoutali vyškolení marxističtí vojenští důstojníci a PDPA¹⁴¹, se komunisté chopili moci a založili Demokratickou republiku Afghánistán. Navzdory řadě podezření, neměl Sovětský svaz žádnou přímou roli v plánování nebo uskutečnění převratu, který byl podle všeho přímým důsledkem domácí ekonomické a politické situace a Dáúdovými stále více represivními opatřeními proti komunistům. Marxisty byl převrat označován jako *inqilab* (revoluce), ačkoliv se jednalo pouze o vzpouru malé skupiny vojenských důstojníků a PDPA, okrajové organizace, jejíž celkový společenský volební obvod čítal mezi 3000–4000 členy, a to výhradně v Kábulu a několik dalších větších městech.¹⁴² Téměř okamžitě po získání moci došlo ve straně ke střetům mezi frakcemi Khalq a Parcham. Ze stranického boje odešla vítězně radikálnější frakce Khalq, po čemž následovaly masové stranické čistky a počet členů strany klesl na polovinu. Radikálové z Khalq se pokusili upevnit svou moc zničením svých potencionálních soupeřů, mezi něž patřila i armáda. Čistky se dotkly prakticky celého vojenského velitelství a téměř poloviny celého důstojnictva. Důsledkem těchto krvavých čistek byla masivní dezerte v armádě, kdy klesl počet vojáků z 90 000 na 40 000.¹⁴³ PDPA tak oslabila svou moc hned dvakrát – měla poloviční počet členů, čímž se snížila její schopnost vládnout, a navíc se už nemohla opírat o silnou armádu, protože ta byla čistkami naprosto demoralizovaná a organizačně

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 20.

¹⁴¹ People's Democratic Party of Afghanistan – Lidově demokratická strana v Afghánistánu, silně levicově orientovaná, inspiraci čerpala z marxismu-leninismu. Jednalo se o sloučení stran Khakq a Parcham. Pozn. autora.

¹⁴² SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), s. 856.

¹⁴³ Tamtéž, s. 856.

oslabená. Přes jejich oslabenou pozici se Khalq zavázal uskutečnit svůj program radikálních sociálních reforem s cílem změnit afghánskou společnost v jedné generaci.¹⁴⁴ Tento projekt zahrnoval přerozdělení pozemků, zrušení selských dluhů a vytvoření rozsáhlého programu pro boj s negramotností. Vláda se také pokoušela změnit vztahy a rovnoprávnost mezi ženami a muži tím, že se snažila zakázat dětské a předem dohodnuté sňatky a zavedla povinnou školní docházku pro všechny dívky.¹⁴⁵ Tyto reformy se týkaly zejména zaostalého a zvykovým právem řízeného venkova, kde se setkaly s odporem. Před čistkami byly rebelující skupiny ve značné nevýhodě proti PDPA – neměly dostatečný počet lidí, kvalitní vybavení ani podporu. Po čistkách se situace dramaticky změnila, protože PDPA už za sebou neměla silnou armádu a velká část vojáků dezertovala právě do těchto povstaleckých skupin.

Situaci v Afghánistánu sledovali Sověti, kteří financovali a podporovali PDPA, ale i Američané. Ti naopak podporovali povstalecké skupiny. Jednou ze záminek pro podporu vzbouřenců, bylo zabití amerického velvyslance v Kábulu 14. 2. 1979.¹⁴⁶ Spojené státy začaly zkoumat způsoby tajně pomáhat afghánským povstalcům v Pákistánu již v dubnu 1979 a zbraně z Číny a Blízkého východu tak proudily k rebelům ještě předtím, než Carter dne 3. července 1979, šest měsíců před sovětskou intervencí 24. prosince 1979, schválil tuto vojenskou pomoc.¹⁴⁷ Cílem této akce bylo vyprovokovat Rusy k činu a vojenské invazi – ne za cílem jejich porážení a nastolení demokracie v Afghánistánu (uvědomovali si, že vláda povstalců by byla stejně nedemokratická, jako vláda komunistů), ale protože, jak uvedl Brzezinský, Carterův poradce pro národní bezpečnost, chtěli Sověty vehnat do pasti a nechat je prožít „jejich vlastní Vietnam“.¹⁴⁸ Sověti a PDPA obviňovali CIA z tajných operací na Afghánském území, ale západní média brala tyto informace pouze jako propagandu.

Vzhledem k lepšímu vyzbrojení povstalců, byly jejich útoky mnohem účinnější. Vzpoury se začaly rozmáhat v Kábulu, Rishkoru a Herátu a komunistická vláda nebyla schopna tuto situaci účinně řešit. Vedení strany se tedy obrátilo na Moskvu s prosbou o

¹⁴⁴ GOMPERT, D., BINNENDIJK, H., & LIN, B. (2014). The Soviet Invasion of Afghanistan, 1979. In *Blinders, Blunders, and Wars: What America and China Can Learn*, s. 131

¹⁴⁵ SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), s. 856.

¹⁴⁶ CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), s. 31.

¹⁴⁷ CARTER, J. (1980). Meeting the Challenge of Soviet Power. *The American Journal of Economics and Sociology*, 39(3), s. 216.

¹⁴⁸ SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), s. 856.

pomoc a do invaze v prosinci 1979 odeslali celkem 20 žádostí.¹⁴⁹ Moskva se uvolila poskytnout finanční pomoc, dodat zbraně i vojenské poradce, ale v této chvíli ještě nechtěla posílat do země vojsko. Situace v zemi se však nijak nelepšila, a tak si Moskva začala pohrávat s myšlenkou změny režimu v Afghánistánu. Jak bylo řečeno výše, přesně k tomu chtěli SSSR dovést Američani. Moskva se tedy nakonec rozhodla pro invazi, která se uskutečnila koncem prosince, se stejnou strategií, která byla již předtím použita v roce 1956 v Maďarsku a roku 1968 v Československu. Cílem invaze bylo svržení radikálního režimu a jeho nahrazení mírnějším křídlem strany (Parcham), což mělo vést k dlouhodobé politické stabilizaci země. Celá akce, naplánovaná jako rychlý útok, se ale změnila v desetiletí trvající konflikt.

5. Vývoj hospodářství v letech 1960–1979

Afghánistán se potýkal s ekonomickými problémy ještě před Sovětskou invazí v roce 1979. Byla to země známá svou rozšířenou chudobou a její ukazatele lidského rozvoje se řadily mezi nejnižší na světě. Důsledkem geografického umístění země, topografie a omezené infrastruktury, byla necentralizovanost a nízká propojenost mezi menšími městy a vesnicemi, z nichž zejména ty v pohraničních oblastech zůstávaly mimo dohled a správu vlády sídlící v Kábulu.

Reformy za cílem hospodářské modernizace země a podpory industrializace začaly již ve 30. letech za vlády krále Záhira Šáha. Byly to projekty řízené státem, které byly zadávány malým a středně velkým průmyslovým podnikům. Centrum modernizace se vytvořilo v Kábulu a tam i setrvalo do zkoumaného období mezi lety 1960–1979. Během 30. let započal také hospodářský styk mezi Afghánistánem a Československem – afghánské zakázky se týkaly zejména výstavby větších průmyslových závodů. Československou specializací jsou bezesporu výstavby cukrovarů a jeden z nich byl například postaven v Baghlánu.¹⁵⁰ Dále se pak jednalo o vojenský arzenál, cementárny, městská jatka apod. V roce 1937 zahájila činnost smíšená československo-afghánská společnost ABAG s padesátiprocentní účastí Škodových závodů v Plzni, a v tom samém roce obě země uzavřely v Berlíně obchodní smlouvu s doložkou nejvyšších výhod.¹⁵¹ To

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 862.

¹⁵⁰ Historie. *Česko-afghánská smíšená obchodní komora* [online]. [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: <http://www.obchodnikomora.cz/historie.html>.

¹⁵¹ Tamtéž.

přesně odpovídá politice krále Šáha¹⁵², který se snažil otevřít Afghánistán více Evropě. Obchod za jeho vlády rostl okolo 8 % ročně a ekonomika stabilně rostla 3 % za rok během let 1960–1973.¹⁵³ Mezi největší úspěchy jeho vlády se řadí bezesporu podpora formálního vzdělávání a boj s negratnotností. V roce 1932 byl celkový počet studentů 1 350, zatímco v roce 1974 to bylo již 830 000.¹⁵⁴

Když se k moci dostal Muhammad Dáúd Chán jako předseda vlády v roce 1953, bylo ze strany vlády vynaloženo ještě větší úsilí na modernizaci země a rychlejší růst. Mělo tak být dosaženo za pomoci pětiletých plánů rozvoje mezi lety 1956 – 1972, z nichž první dva se zaměřily na projekty na rozvoj infrastruktury, podpory vládních podniků a výstavbu těžkého průmyslu (zde je již patrná inspirace SSSR, který začal Afghánistán hospodářsky podporovat po první Pakistánské blokaci hranic v roce 1950¹⁵⁵).¹⁵⁶ Afghánistán těžil ze své pozice neutrálního státu v období studené války, kdy SSSR a USA soupeřily o sféry vlivu, což mu umožňovalo čerpat zahraniční zdroje určené pro ekonomický rozvoj. Američané působili zejména v provincii Helmand, pro kterou se v té době vžil název „Malá Amerika“.¹⁵⁷ Zahraniční zdroje poskytovaly v průměru 75 % kapitálu pro pětileté plány a od roku 1973 pokrývaly téměř dvě třetiny vládních příjmů.¹⁵⁸ Tato finanční pomoc se z valné většiny týkala předem dohodnutých projektů, jejichž podmínky a realizaci řídili dárci v souladu s jejich politickými a ekonomickými ideologiemi. Díky praktické neexistenci hospodářské soutěže (průmysl v zemi nebyl zdaleka tak rozvinutý, aby se projektu mohly účastnit místní firmy) a nedostatku koordinace mezi Afghánistánem a dárcovskou zemí vedl k tomu, že vláda měla nad projekty minimální kontrolu. Vládní ministerstva se však ukázala jako administrativně příliš slabá i v prosazování kroků na zefektivnění hospodářství. Do roku 1979 průmysl přispíval pouze malým dílem do celkového HDP země a domácí výroba nedokázala pokrýt

¹⁵² Král dokonce navštívil Československo v roce 1970, aby tak ještě více podpořil hospodářskou spolupráci obou zemí. Pozn. autora. Zdroj: Historie. *Česko-afghánská smíšená obchodní komora*.

¹⁵³ *American Interests in South Asia: Building a Grand Strategy in Afghanistan, Pakistan, and India*. Aspen Institute, 2011, s. 113. ISBN 0898435404.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 113.

¹⁵⁵ Více informací v předešlé kapitole práce s názvem: *Paštunistán jako důvod pro-ruské orientace Afghánistánu* Pozn. autora.

¹⁵⁶ GHIASY, Richard, Jiayi ZHOU a Henrik HALLGREN. *AFGHANISTAN'S PRIVATE SECTOR: Status and ways forward* [online]. 2015 [cit. 2017-12-5]. s. 1. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-04/SIPRI_Afghanistans-Private-Sector_Report-2015.pdf. STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE.

¹⁵⁷ *American Interests in South Asia: Building a Grand Strategy in Afghanistan, Pakistan, and India*. Aspen Institute, 2011, s. 113.

¹⁵⁸ GHIASY, Richard, Jiayi ZHOU a Henrik HALLGREN. *AFGHANISTAN'S PRIVATE SECTOR: Status and ways forward* [online]. 2015 [cit. 2017-12-6]. s. 1.

místní poptávku po spotřebním zboží, natož aby byla schopna vyvážet výrobky s přidanou hodnotou.

5.1. Zemědělství

Afghánistán je tradičně agrární zemí, kde se téměř 80 % obyvatel v předválečném období zabývalo zemědělskou výrobou.¹⁵⁹ Vzhledem k tomu, že více než 50 % HDP je tvořeno v zemědělství (a k tomu navíc i částí průmyslu, která závisí na zemědělských zdrojích), je afghánské hospodářství stále především zemědělskou ekonomikou. Přesto z 652 000 čtverečních kilometrů celkové plochy, je pouze 12 % orné a 4 % jsou zavlažována.¹⁶⁰ Významná část zemědělské produkce byla pouze pro vlastní spotřebu, převážně pšenice a mléko. Koncem sedmdesátých let se Afghánistánu podařilo přiblížit se soběstačnosti, co se základních potravin a surovin týče, a stal vývozcem zemědělských produktů, zejména hroznů a ořechů. Jedním z hlavních vývozních partnerů byl Sovětský svaz a Pákistán. Další významná část zemědělské produkce se využívala buď jako vstupní surovina pro zemědělství (semena, potrava pro hospodářská zvířata) nebo malou měrou i v afghánském průmyslu. Jednalo se o bavlnu, byť ta se později převážně vyvážela na zpracování do SSSR, zpracování kůže, hedvábí a výrobu koberců.¹⁶¹ V následující tabulce bude ukázáno, jaký přínos pro hospodářství mělo zemědělství mezi lety 1965–1990.

¹⁵⁹ Tamtéž, s.2.

¹⁶⁰ S výstavbou zavlažovacích kanálů pomáhali Afgháncům i Sověti, v rámci jejich hospodářské pomoci. Pozn. autora.

¹⁶¹ Afghanistan: Agriculture and forestry. *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Agriculture-and-forestry>.

Tabulka 1: Podíl jednotlivých sektorů na hrubém domácím produktu (v procentech) mezi lety 1965–1990

	1965 <i>(Na základě dat Světové banky)</i>	1978 <i>(Na základě dat Světové banky)</i>	1978 <i>(Na základě dat OSN)</i>	1990 <i>(Na základě dat OSN)</i>
Zemědělství	60	47	57,1	51,9
Průmysl	10	6,8	29,1	33
Služby	30	46,2	13,8	15,1
Celkem	100	100	100	100

Zdroj: GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13]. s. 17. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-04/SIPRI_Afghanistans-Private-Sector_Report-2015.pdf. World Bank, Washington D. C.

Tabulka 1 ukazuje strukturu ekonomiky z hlediska HDP mezi lety 1965 a 1990. Ukazuje, že zemědělství bylo v tomto období skutečně dominantním odvětvím ekonomiky. Jeho podíl na hrubém domácím produktu se ale neustále snižoval. V roce 1965 se zemědělství z plných 60 % podílelo na HDP, zatímco o 12 let později již jen ze 47 %.¹⁶² Podle dat OSN nebyl v tomto období pokles tak razantní, jednalo se pouze o 2,9 %. Naopak zde byl značný nárůst podílu průmyslu na HDP – z 10 % v roce 1965 na 29,1 % v roce 1978.

¹⁶² Na základě dat Světové banky. Pozn. autora.

5.2 Průmysl

Tabulka 2: Podíl jednotlivých sektorů průmyslu na hrubém domácím produktu (v procentech) mezi lety 1965–1990

	1965 <i>(Na základě dat Světové banky)</i>	1978 <i>(Na základě dat Světové banky)</i>	1978 <i>(Na základě dat OSN)</i>	1990 <i>(Na základě dat OSN)</i>
Celkový podíl průmyslu na HDP	10	6,8	29,1	33
Zpracovatelský	8,2	2,2	-	-
Ruční výroba	-	6,3	-	-
Energie, těžba, ropa	-	0,8	23,1	26,5
Stavebnictví	1,7	2,5	6,0	6,5

Zdroj: GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13]. s. 22, World Bank, Washington D. C.

V sedmdesátých letech byl průmysl stále ještě poměrně mladým odvětvím v afghánské ekonomice a přispíval k HDP 10–13 procenty.¹⁶³ Významnou část průmyslu tvořil veřejný sektor, a to díky přímému znárodněním nebo znárodněním za pomoci bank v letech 1975–1976.¹⁶⁴ Tyto průmyslové podniky zpracovávaly především primární zboží (bavlněný textilní průmysl, močovinná hnojiva, cement a další stavební materiály, potraviny). Objevil se i výskyt tzv. šedé ekonomiky, a to v případě nezákonných soukromých podniků, převážně rodinného charakteru. Jednalo se zejména ruční výrobu spotřebního zboží – oblečení, nádobí, nábytek apod. Ve sledovaném období v šedesátých a sedmdesátých letech docházelo k markantnímu růstu, který činil 5 % ročně mezi lety 1965–1978.¹⁶⁵ O to horší měla nadcházející válka dopad na ekonomiku a průmysl. Jednalo se zejména o dva důvody. Jak bylo řečeno výše, část průmyslové výroby přímo souvisela se

¹⁶³ GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13]. s.22, World Bank, Washington D.C

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

zemědělstvím. V případě poklesu zemědělské produkce se tak přímo snížila produkce i tohoto odvětví. Druhým důvodem byla zhoršující se infrastruktura, jednalo se o dopravu a rozvod elektřiny, které dále snižovaly průmyslovou výrobu.

5.2.1 Těžba

Afghánistán má do dnes velký potenciál v těžebním průmyslu a jeho nerostné bohatství bylo mimo jiné i předmětem zájmu Sovětů. Jedním z důvodů, proč byla v minulosti těžba omezena, je fakt, že na základě ústavy z roku 1977 smí těžbu spravovat pouze veřejný sektor a všechny doly, banky a továrny jsou majetkem státu.¹⁶⁶ Mezi neenergetické nerostné suroviny, nacházející se v Afghánistánu patří například chrom, síra, stříbro, zlato, baryt, hořčík, slída, mramor a azbest (ten byl odhalen během sovětského průzkumu v roce 1985¹⁶⁷). Dále pak nikl, rtuť, olovo, zinek, bauxit, lithium a rubín. Nachází se zde také jedno z největších nalezišť železa a mědi na světě, ale těžba zde zatím neprobíhala, protože jsou tato naleziště v pohoří Hindúkuš, 4 000 metrů nad mořem. Typickým vývozním artiklem byly do roku 1979 drahokamy a polodrahokamy. Nejtypičtějším polodrahokamem pro Afghánistán je lápis lazuli, kdy 80 % celosvětové distribuce tohoto kamene pocházelo odtud.¹⁶⁸ Od Sovětské invaze se s lápis lazuli obchoduje zejména na černém trhu.

SSSR (včetně satelitů) se zajímal o naleziště uhlí, které by mohl potencionálně využít. Bulharská vláda se zavázala vystavět 6 továren na výrobu briket.¹⁶⁹ Do afghánského těžebního průmyslu bylo zainteresováno i Československo. Těžařští experti tu otevřeli první uhelné doly již v roce 1954.¹⁷⁰ Další skupina expertů zkoumala potencionální naleziště v roce 1978 a do roku 1980 se jim podařilo ztrojnásobit produkci uhlí.¹⁷¹

5.2.1.1. Ropa a zemní plyn

V Tabulce 2 je vidět razantní nárůst podílu těžby ropy a dalších surovin na HDP od roku 1978. To je následkem intervence SSSR do afghánské ekonomiky. SSSR však nebyl prvním státem, který prováděl průzkumy na afghánském území. Do padesátých let tu bádal francouzské, britské i švédské skupiny ve snaze objevit naleziště ropy. Od roku

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

¹⁶⁷ USAID: *Mineral Resources in Afghanistan* [online]. 1-85 [cit. 2017-12-14]. s. 12. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnabl961.pdf.

¹⁶⁸ Lapis Lazuli History and Lore. *Gemological Institute of America* [online]. [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: <https://www.gia.edu/lapis-lazuli-history-lore>.

¹⁶⁹ USAID: *Mineral Resources in Afghanistan* [online]. 1-85 [cit. 2017-12-14]. s.13.

¹⁷⁰ Historie. *Česko-afghánská smíšená obchodní komora* [online]. [cit. 2017-12-12]

¹⁷¹ USAID: *Mineral Resources in Afghanistan* [online]. 1-85 [cit. 2017-12-14]. s. 13

1956, rok po druhé blokaci afghánských hranic Pákistánem, zde začali pracovat českoslovenští a ruští technici, kteří objevili první naleziště plynu v roce 1958. Od poloviny roku 1963 došlo k rozvoji zpracování zemního plynu a jeho využití, a byla objevena první naleziště ropy.¹⁷² V roce 1967 byla dokončena stavba plynovodu mezi Džúzdžánem na severozápadě, vedeným pod řekou Amudarjou a končícím na druhé straně řeky v Keliftu v SSSR. V tomto roce bylo vyvezeno 20,7 milionů m³ plynu a během dalších let dosáhl vývoz 1,5 miliardy m³.¹⁷³ V totéž roce započala stavba na chemickém závodě na hnojení a teplárny v Mazár-e Šaríf používající zemní plyn.

Během sedmdesátých let působila na afghánském území sovětská skupina Technoexport, skládající se z vědců, kteří zde prováděli rozsáhlé geologické průzkumy. SSSR si dělal nároky na veškeré objevené suroviny a stal se tak afghánským hlavním vývozním partnerem. V tomto období byla objevena nová naleziště ropy a zemního plynu na severu a jihu země. Co se vrtů na severu týče, ty byly pro zatím zakonzervovány, ale plyn byl odeslán plynovodem do SSSR. V roce 1974 činil celkový objem vyvezeného plynu 2,5 miliardy m³, z toho šlo 80 % do SSSR.¹⁷⁴ SSSR již měl v Afghánistánu tak silnou pozici, že Dáúdova vláda ho upřednostňovala před jinými odběrateli, ačkoliv to pro ně nebylo zdaleka tak ekonomicky výhodné. Vytěžený zemní plyn byl zpočátku pouze vyvážen a jeho využití pro účely afghánského průmyslu začalo teprve v roce 1975, přičemž pouze 2 % produkce byla použita pro výrobu tepelné energie.¹⁷⁵

Po komunistickém převratu v roce 1978 a invazi v roce 1979 se sovětská hospodářská pomoc mnohonásobně zvýšila. Nebyla to však nezištná pomoc, Sověti se totiž zaměřili na oblast kolem Džúzdžánu, kde byla již předtím objevena a zakonzervována naleziště ropy. Oblast tak byla označena jako centrum průmyslové expanze. Došlo také k realizaci smluv, dohodnutých ještě za Dáúdovy vlády. Jednalo se o 30 milionovou¹⁷⁶ investici do zařízení na těžbu ropy, 22 milionovou investici do podrobného zmapování severního Afghánistánu a výstavbu prvního železničního a nákladního mostu přes řeku Amudarju v hodnotě 50 milionů.¹⁷⁷ V květnu 1979 dorazila na sever Afghánistánu 200 členná skupina sovětských geologů hledat další naleziště ropy a plynu, kde se jim podařilo

¹⁷² Tamtéž, s. 12.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13].s.23. World Bank, Washington D.C.

¹⁷⁶ Částky jsou uvedeny v dolarech. Pozn. autora.

¹⁷⁷ USAID: *Mineral Resources in Afghanistan* [online]. 1-85 [cit. 2017-12-14]. s. 12.

objevit další oblasti s ložiskem plynu schopné produkovat 2,5 miliardy m³ ročně.¹⁷⁸ Pro Sověty toto byla velmi výhodná spolupráce, neboť zemní plyn odkupovali za cenu pod úrovní světového trhu.¹⁷⁹ To vedlo k dalším investicím, například na výstavbu rafinérie v této oblasti.

5.2.2 Stavebnictví

Nestabilita politického systému a problematika bezpečnosti byli vždy jedním z hlavních omezení bránícím afghánské výstavbě. Dalším důvodem byl nedostatek kapitálu a infrastruktury, zejména špatná dopravní a energetická síť. Nedostatek vzdělané a kvalifikované síly se dá zařadit mezi další příčiny zpomalování výstavby. Král Šáh podnikal v této oblasti kroky již od třicátých let, kdy byla na jeho popud založena společnost Bank-i-Milli¹⁸⁰, první banka v zemi, která měla za cíl propojit veřejný a soukromý sektor a podpořit podnikání díky možnosti čerpání úvěrů. Vláda se snažila svými pětiletými plány stimulovat rozvoj, byl schválen zákon o zahraničních a tuzemských soukromých investicích v roce 1967¹⁸¹, ale přesto byl přístup k úvěrům a kapitálu ve znárodněných bankách poměrně omezen, což přispívalo k dalšímu zpomalování výstavby v tomto období.

5.3 Služby

Posouzení tohoto posledního sektoru je relativně obtížné. Na základě údajů Světové banky představovaly služby více než třetinu HDP v roce 1978 a vykazovaly dynamický růst ve srovnání se zbytkem ekonomiky. Obchod (velkoobchodní a maloobchodní) zahrnoval třetinu odvětví služeb. Na první pohled novější údaje z národních účtů Spojených národů naznačují snížení přidané hodnoty služeb v 80. letech. To lze odůvodnit narušením fungování ekonomiky díky dlouhotrvajícímu válečnému konfliktu. Přesto je však obtížné dohledat skutečná data, protože i v sektoru služeb se vyskytovala šedá ekonomika.

Do tohoto sektoru spadá jedno zajímavé odvětví, a tím je turismus. V sedmdesátých letech minulého století byl cestovní ruch malý, ale přesto přinesl do země významné

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13]. s.23. World Bank, Washington D.C.

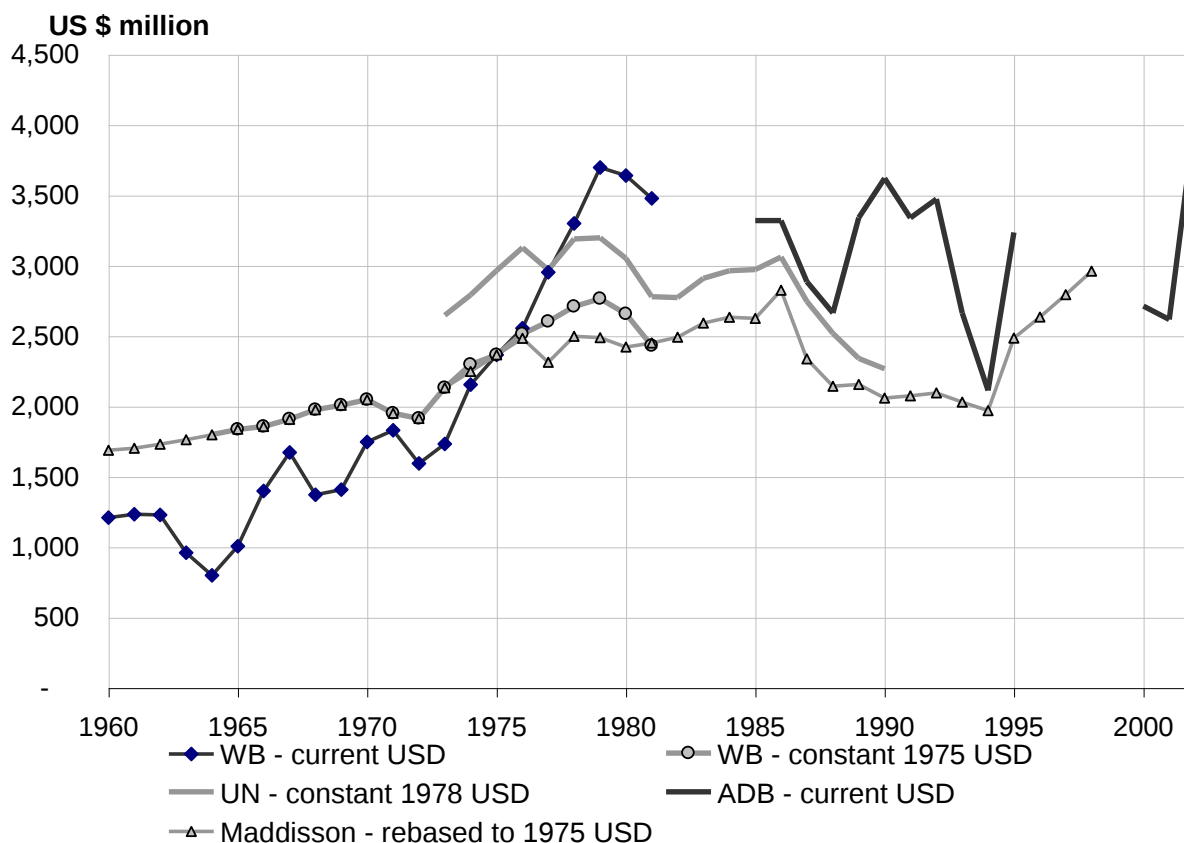
¹⁸⁰ Založena roku 1933. Jednalo se o první finanční instituce založená v partnerství veřejného a soukromého sektoru se 72% podílem v rukách soukromého sektoru. Jako první banka v Afghánistánu zavedla BMA formální bankovní služby pro občany a vládu Afghánské islámské republiky. Roku 1972 byla banka znárodněna. Pozn. autora. Zdroj: *Bank-e-Millie Afghan: About us* [online]. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z: <http://www.bma.com.af/about-bma?id=1>.

¹⁸¹ GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-11]. s.25, World Bank, Washington D.C.

příjmy. Zhruba 90 000¹⁸² osob každý rok legálně překročilo hranice, největší část této skupiny tvořili podnikatelé a obchodníci, převážně z Pákistánu. Nemalou část ale tvořili příchozí z Evropy, konkrétně z Francie, Západního Německa a Velké Británie, kteří sem jezdili čistě za účelem rekreace a turismu.

5.4. Vývoj HDP

Graf č. 4: Vývoj HDP mezi lety 1960–2000

Zdroj: GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-11]. s.4, World Bank, Washington D. C.

V Grafu 1 můžeme pozorovat 3 různé linie vývoje HDP ve sledovaném období mezi lety 1960–1979. Ve své interní databázi (GDF / WDI) má Světová banka časové řady od roku 1960 do roku 1981, v současném kurzu afghání, v konstantní hodnotě afghání (základní rok je 1975) a v současných amerických dolarech. V Grafu 1 vidíme odhad růstu HDP za základě současné hodnoty dolaru. V databázi Organizace spojených národů existuje časová řada od roku 1973 do roku 1990 pouze v konstantních afghání (s rokem 1978 jako základním rokem). Maddison také sestavoval odhady pro roky 1950-1998 v konstantních

¹⁸² Tourism in Afghanistan. *Ministry of Foreign Affairs* [online]. [cit. 2017-12-17]. Dostupné z: <http://mfa.gov.af/en/page/about-afghanistan/tourism-in-afghanistan>.

dolarech (s rokem 1975 jako základním rokem). Jak je znázorněno na grafu 1, tři časové řady nejsou plně slučitelné (bod zobrazující výši HDP v roce 1978 v současných afghání je o 3 % vyšší pro odhad GDF / WDI než odhad OSN). Pro srovnání růstu Afghánistánu s ostatními zeměmi na Středním východě je zde dále Tabulka 4.

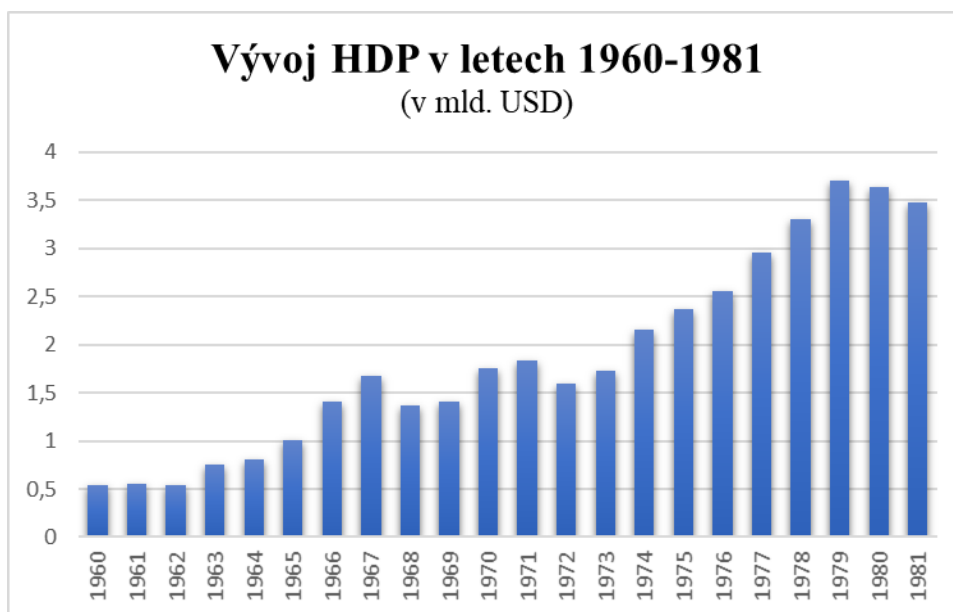
V Tabulce 3 jsou vidět detailní hodnoty výše HDP v jednotlivých letech v období mezi lety 1960–1981. HDP je uvedeno v hodnotách dnešního dolaru k dubnu 2018.

Tabulka 3: Vývoj HDP v Afghánistánu v letech 1960–1981 (v hodnotách dnešního dolaru)

Rok	HDP (v mld. USD)
1960	0,537
1961	0,548
1962	0,546
1963	0,751
1964	0,8
1965	1,007
1966	1,405
1967	1,673
1968	1,373
1969	1,409
1970	1,749
1971	1,831
1972	1,596
1973	1,733
1974	2,156
1975	2,367
1976	2,556
1977	2,953
1978	3.3
1979	3,698
1980	3,642
1981	3,479

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, tabulka vlastní.

Graf 5: Vývoj HDP v Afghánistánu v letech 1960–1981 (v hodnotách dnešního dolaru)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan, *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

S obdobím 70. let se pojí téma ropných šoků. Jaký dopad měly pro Afghánistán? V grafu a tabulce je patrný propad HDP v roce 1972 na 1,596 mld. USD a mírné zotavení v roce 1973 na hodnotu 1,733 mld. USD, po kterém následoval opětovný pozvolný růst. Na úvod je důležité připomenout, že levná ropa před rokem 1973 nepomáhala k rozvoji pouze vyspělým zemím, ale těžily z ní i ekonomiky rozvojových zemí, které postupně zlepšovaly infrastrukturu, modernizovaly průmysl a pozvolna zvyšovaly životní úroveň.

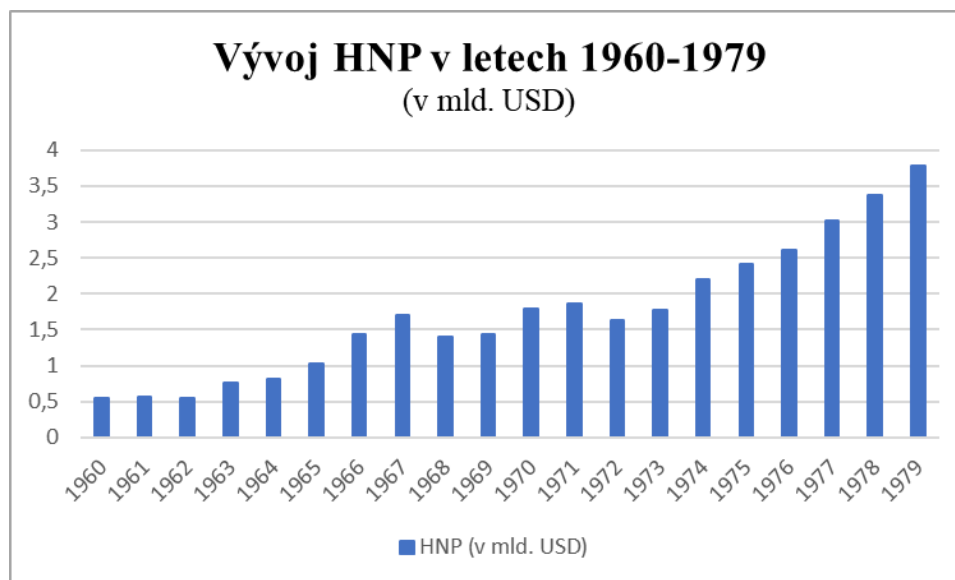
Navýšení cen ropy neznamenal pouze nutnost více šetřit, zkracování pracovního týdne či fronty na benzínových stanicích, pro rozvojové země to byl začátek dluhové pasti. Afghánistán, který nebyl výjimkou, byl závislý na půjčkách do industrializace a rozvojové pomoci. Cílem vlády bylo modernizování země a splátka dluhů za pomoci zisků z průmyslové výroby. V případě zemí závislých na dovozu ropy mělo toto zvýšení cen ničivé dopady na průmysl a země byly schopné nakupovat dražší ropu pouze za pomoci dalších půjček. Pro Afghánistán to znamenalo stále vyšší zadlužování u SSSR, který se stal jeho hlavním dodavatelem ropy. Pro Sovětský svaz to znamenalo další upevňování moci na Blízkém a Středním východě. Právě díky půjčkám od SSSR je propad HDP v letech ropné krize minimální.

Druhý pokles HDP je zaznamenán v letech 1968-1969 a odráží výsledky chybně naplánovaného pětiletého plánu Dáúdovy vlády. Tento plán byl vytvořen za předpokladu

vyšší finanční pomoci od vyspělých arabských zemí a rychlejší industrializací spojenou s vyšší mírou urbanizace.

5.5. Vývoj HNP

Graf 6: Vývoj HNP v Afghánistánu v letech 1960–1979 (v hodnotách dnešního dolaru)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

Jak je z Grafu 6 vidno, vývoj HNP přesně kopíruje vývoj HDP. Afghánistán nepatřil ve zkoumaném období mezi země s vysokým podílem v zahraničí, které by vedly k vyšším hodnotám HNP oproti HDP, jak tomu kupříkladu bylo u USA.

Tabulka 4: Porovnání růstu HDP mezi lety 1950–1990 napříč zeměmi Středního východu

	1950–1973	1973–1990
Afghánistán	1,7	0,8
Pákistán	1,7	3,1
Írán	5,1	2,4
Tádžikistán	-	1,8
Turkmenistán	-	1,6
Uzbekistán	-	1,1
Svět	2,9	1,3

Zdroj: Zdroj: GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-11]. s.35, World Bank, Washington D. C.

V Tabulce 4 je vidět, že Afghánistán vykazoval nižší růst než okolní země. Bylo to způsobeno špatně nastavenými pětiletými plány, po vzoru SSSR, které byly příliš závislé na finanční pomoci plynoucí od mocností. Na vině byla i špatná infrastruktura, jak dopravní, tak i energetická. Hospodářské reformy se dařilo uskutečňovat pouze v Kábulu a dalších velkých městech, na život ve vesnicích a pohraničních oblastech měly pouze malý vliv. Pokles růstu mezi lety 1973–1990 byl způsoben hned několika faktory. Jednak za tím stálo špatné hospodaření vlády a nepovedený kalkul při snaze získat finance z jiných zdrojů, než od SSSR a USA, které nakonec nebyla země ani schopna čerpat. Dalším, a mnohem závažnějším důvodem byla nejistá politická situace v zemi, která se přímo promítala i do hospodářského vývoje. Neustálá změna režimů a válka započatá v roce 1979 se odrazila negativním způsobem na hospodářském růstu.

Tabulka 5: Zaměstnanost v jednotlivých odvětvích mezi lety 1975–1976

Odvětví	Počet zaměstnaných
Zemědělství	4 022 000
Ruční výroba	350 000
Stavebnictví, těžba	130 000
Doprava	80 000
Další produkce	90 000
Vzdělání a Zdravotnictví	50 000
Vládní instituce	90 000
Obchod	200 000
Další ne- produkce	375 000
Neznámý (šedá ekonomika)	343 000
Celkem	5 640 000

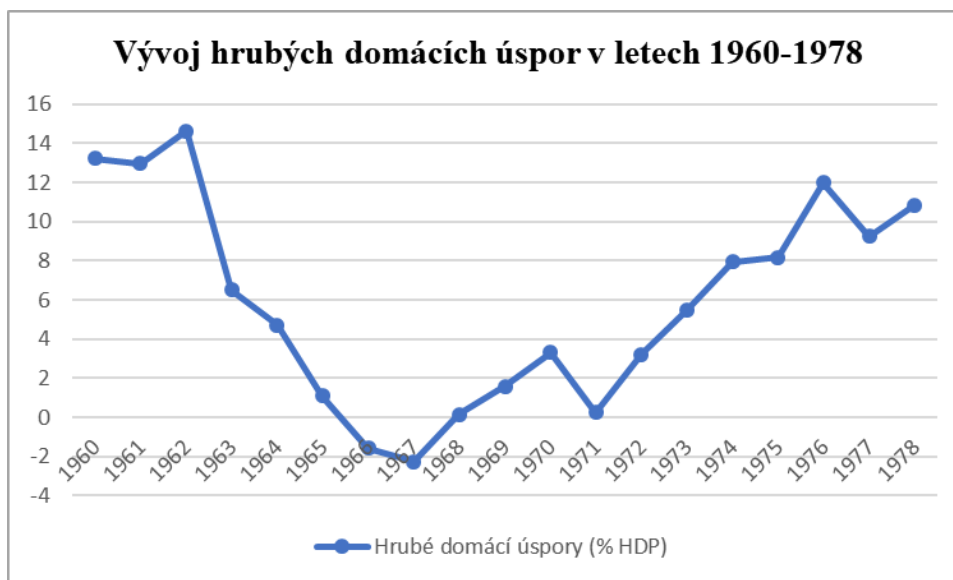
Zdroj: DASTARAC, A., & LEVANT, M. (1980). What Went Wrong in Afghanistan. *MERIP Reports*, (89), s. 5.

V Tabulce 5 vidíme rozložení pracujících obyvatel v jednotlivých sektorech ekonomiky. Jak bylo řečeno výše, zemědělství bylo skutečně sektorem, který nejvíce přispíval do HDP a zaměstnával nejvíce lidí. Dalším sektorem, který stojí za povšimnutí je zaměstnanost ve státních institucích. Za krále Šáha i prezidenta Dáúda narůstal počet lidí pracujících v úředním aparátu, což byl i jeden z důvodů rostoucí nepopularity krále Šáha v posledních letech vlády. Nemalý podíl na zaměstnanosti tvořila tzv. šedá ekonomika. Jednalo se

zejména o drobnou výrobu a prodej na vesnicích a menších městech, kterou vedli zpravidla rodinní příslušníci.

5.6. Vývoj hrubých domácích úspor

Graf 7: Vývoj hrubých domácích úspor v letech 1960–1978 (v procentech HDP)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

V Grafu 7 je zaznamenán vývoj výše hrubých domácích úspor v letech 1960-1978. Vzhledem k vpádu Sovětských vojsk do země a nestabilní situaci v zemi, neexistují relevantní data pro rok 1979.

S tématem úspor se nabízí otázka: Může země růst rychleji, protože zvýší domácí úspory? Dlouhodobé teorie růstu naznačují, že země může růst rychlejším tempem, pokud investuje více do lidského či fyzického kapitálu nebo do výzkumu a vývoje, ale že země s přístupem na mezinárodní kapitálové trhy nemůže růst rychleji tím, že (pouze) zvýší míru úspor. Domácí úspory jsou důležitějším faktorem pro implementování nových technologií a ve vývoji více u rozvinutých ekonomik, než u rozvojových států.¹⁸³ Klíčovou roli pro využití národních úspor k růstu hraje:

- Znalost technologického prostředí snižuje náklady na přijetí.
- Vyspělé země snadno adaptují nové technologie, ale pro země, které nejsou takto technologicky vyspělé, je příliš nákladné implementovat takovou technologii bez vnější pomoci. Podnikatelé v těchto zemích musí spoléhat na zahraniční investory.

¹⁸³ AGHION, Philippe, Diego COMIN, Peter HOWITT a Isabel TECU. *When Does Domestic Saving Matter for Economic Growth?* [online]. 1-54 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://hbswk.hbs.edu/item/when-does-domestic-saving-matter-for-economic-growth>.

- c) Tuzemští podnikatelé však nemusí spoléhat pouze na vlastní úspory, pokud do projektu nestačí dostatek kapitálu. Toto spolufinancování je zajištěno z domácích úspor, čímž je potvrzena role domácích úspor na hospodářském růstu.

Na základě těchto faktů je prokázán nezanedbatelný podíl výše domácích úspor na růstu ekonomiky. Jak vidíme v Grafu 7, byla křivka úspor klesajícího charakteru, což odráželo nepříznivou ekonomickou situaci způsobenou chybně zvolenými 5letými plány. Situace se změnila, když v roce 1968 padla vláda premiéra Dáuda. Poté se podíl domácích úspor pozvolna zvyšoval, až do poklesu v roce 1971, což odráželo politicky neklidnou situaci v zemi. Poté měly úspory opět rostoucí charakter, nicméně Afghánistán patřil (a patří) mezi země s nejnižší mírou úspor na světě.

Pro srovnání s dalšími zeměmi je zde Tabulka 6.

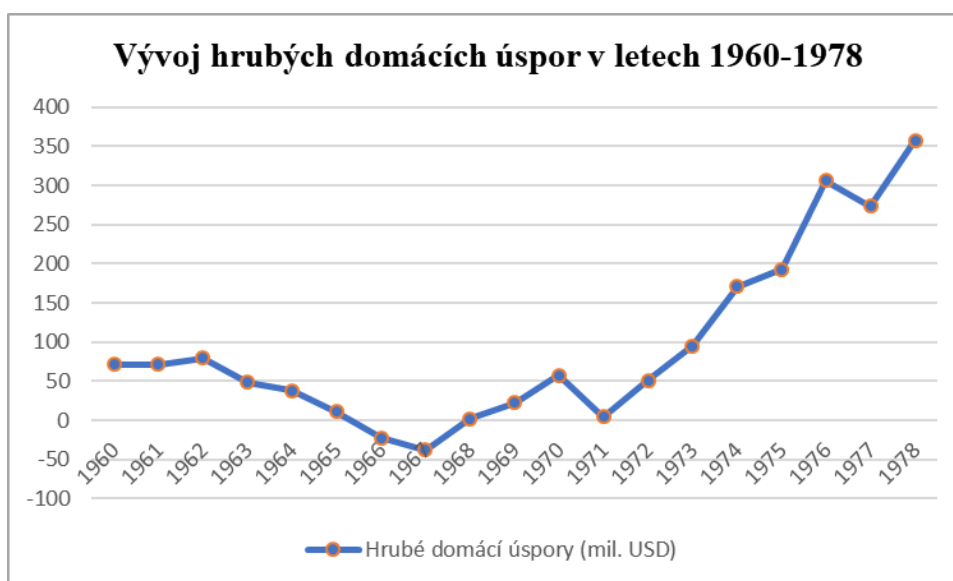
Tabulka 6: Hodnota hrubých domácích úspor v roce 1960 ve vybraných zemích (v procentech HDP)

Země	Hodnota hrubých domácích úspor v %
	HDP
Afghánistán	13,2
Alžír	14,1
Austrálie	30,5
Írán	20,6
Sýrie	7,3
Bangladéš	7,6
USA	23,3
Země HIPC (průměr)	10,8

Zdroj: World Bank: Gross domestic savings (% of GDP) [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS>. Tabulka vlastní.

V Tabulce 6 vidíme hodnotu hrubých domácích úspor v roce 1960 vyjádřenou v procentech HDP. Obecně platí, že vyspělejší země vykazují vyšší míru domácích úspor, které jsou dále investovány tuzemskými podnikateli a přispívají tak k hospodářskému rozvoji a růstu. Afghánistán vykazoval v roce 1960 hodnotu domácích úspor ve výši 13,2 z HDP. Pro srovnání vidíme USA a Írán, kteří mají oba přes 20 % a Austrálii, jejíž hodnota úspor tvořila 30 % z HDP. Oproti tomu méně vyspělé země, jako Bangladéš a Sýrie vykazovaly hodnotu úspor lehce přes 7 %. Průměr zemí HIPC (nejchudších zemí světa) byl v tomto roce 10,8 %.

Graf 8: Vývoj hrubých domácích úspor v letech 1960–1978 (v mil. USD)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

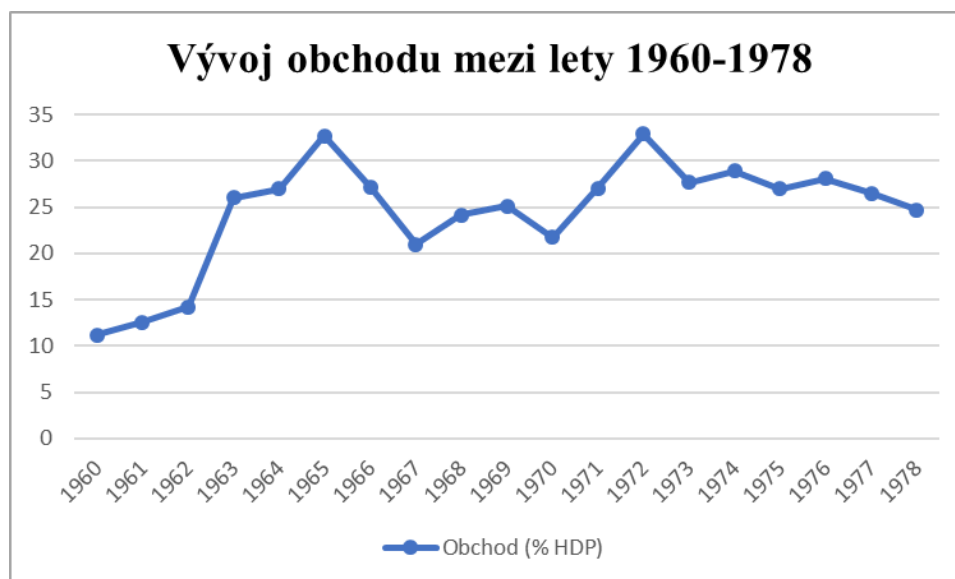
V posledním grafu věnovanému domácím úsporám, v Grafu 8, je zanesen vývoj hrubých domácích úspor v letech 1961–1968 vyjádřený v hodnotách dnešního dolaru. Pro srovnání – hodnota domácích úspor v roce 1960 činila v Izraeli 808,5 mil. USD¹⁸⁴ a v Jihoafrické republice 1 706,57 mil USD¹⁸⁵. I když hodnota úspor Afghánistánu zdaleka nedosahuje těchto hodnot, přesto je zde patrný růst ve sledovaném období. Hodnota úspor se dostala ze 73 mil. USD v roce 1960 na 352 mil. USD v roce 1978. Nemalý vliv na růst v 70. letech měly půjčky a investice ze SSSR, které vedly k rozvoji průmyslu a těžbě surovin.

¹⁸⁴ *World Bank: Gross Savings (current USD)* [online]. [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.CD>.

¹⁸⁵ Tamtéž.

5.7. Vývoj mezinárodního obchodu

Graf 9: Vývoj mezinárodního obchodu v letech 1960–1978 (v procentech HDP)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

Rostoucí podíl mezinárodního obchodu na HDP je další podmínkou hospodářského růstu a získal na významu při zavádění politik liberalizace obchodu v rozvojových zemích po celém světě. Co se týče dopadu mezinárodního obchodu na ekonomický růst, jsou ekonomové a hospodářští činitelé rozvojových ekonomik rozděleni do dvou samostatných skupin.¹⁸⁶

- Jedna skupina ekonomů je toho názoru, že mezinárodní obchod způsobil nepříznivé změny v ekonomických a finančních scénářích rozvojových zemí a zisky z obchodu přicházejí převážně do rozvinutých zemí světa.¹⁸⁷
- Podle druhé skupiny získaly rozvojové země, které dodržovaly politiku liberalizace obchodu, všechny výhody globalizace a mezinárodního obchodu.

Pro Afghánistán ve sledovaném období rozhodně větší podíl mezinárodního obchodu přinášel spoustu výhod. Ať se jednalo postupný přesun obyvatel od zemědělské výroby k práci v průmyslu, po větší efektivitu domácích podnikatelů, kteří se snažili přinést na trh konkurenceschopné výrobky. Samotný obchod ale nemohl mít sám o sobě vliv na růst. Důležité byly i další faktory – politická situace v zemi, vládní zásahy do ekonomiky pomocí pětiletých plánů a zrušený obchod s Pákistánem, který změnil orientaci

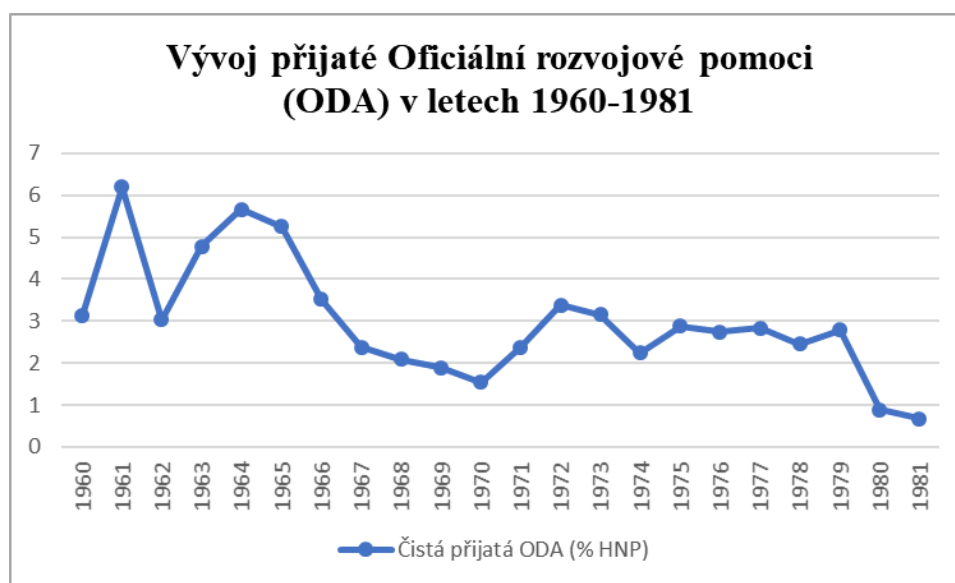
¹⁸⁶ *Economy Watch: International Trade and Economic Growth* [online]. [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.economywatch.com/international-trade/economic-growth.html>.

¹⁸⁷ Tamtéž.

Afghánistánu směrem k SSSR. V Grafu 9 názorně vidíme dopady špatně nastaveného pětiletého plánu v letech 1963–1968, který vedl k poklesu mezinárodního obchodu. Můžeme tedy říci, že v případě Afghánistánu pozitivní dopady mezinárodního obchodu nepřevážily fakt, že vláda dostatečně neliberalizovala obchod a pomocí pětiletých plánů ovlivnila ekonomiku negativním způsobem.

5.8. Oficiální rozvojová pomoc (ODA)

Graf 10: Vývoj přijaté Oficiální rozvojové pomoci 1960–1981 (v procentech HNP)

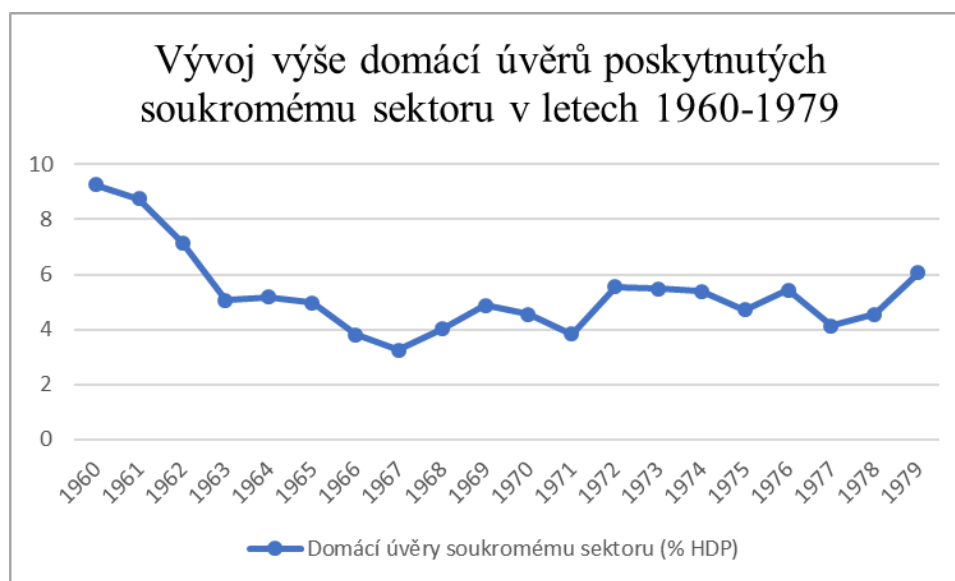

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

Jak již bylo několikrát zmíněno, afghánská vláda spoléhala při sestavování rozpočtu na finance zajištěné z rozvojové pomoci. Politici dovedli těžit z neutrální pozice státu a přijímat pomoc jak od SSSR, tak i od USA. Zahraniční zdroje poskytovaly v průměru 75 % kapitálu pro pětileté plány a od roku 1973 pokrývaly téměř dvě třetiny vládních příjmů. V Grafu 10 je jasně viditelný propad přijaté rozvojové pomoci v letech 1964–1973, který stál za neúspěchem pětiletého plánu v letech 1963–1968, který počítal s vyššími příjmy pomoci ze zahraničí. Za neúspěchem rozvojové pomoci stál zejména fakt, že peníze šly na předem určené projekty s ideologickým zabarvením a vláda sama neměla nad využitím přijatých financí kontrolu. Přijatá pomoc tak nekončila na projektech, které by pomáhaly rozvoji hospodářství a zvýšení životní úrovně obyvatel, ale sloužila pouze jako nástroj k šíření ideologické propagandy.

5.9. Domácí úvěry poskytnuté soukromému sektoru

Graf 11: Vývoj výše domácích úvěrů poskytnutých soukromému sektoru 1960–1981 (v procentech HNP)

Zdroj: The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>, graf vlastní.

V Grafu 11 je zanesen vývoj domácích úvěrů soukromému sektoru v letech 1960–1979, který zahrnuje finanční zdroje poskytnuté například: prostřednictvím půjček, nákupem peněžitých cenných papírů a obchodních úvěrů a jiných pohledávek. Patří sem i úvěry veřejným podnikům. Finančními institucemi zajišťujícími půjčky soukromému sektoru jsou mimo jiné: banky, finanční a leasingové společnosti, věřitelé peněz, pojišťovací společnosti, penzijní fondy a devizové společnosti.

Jak souvisí výše domácích úvěrů s hospodářským růstem? Čím větší je objem domácích úvěrů, tím jsou zde větší finanční prostředky pro soukromý sektor v zemi, a tím narůstají příležitosti a prostor pro rozvoj a růst soukromého sektoru. Vyspělý soukromý sektor se silnou rolí v hospodářství je klíčovým pro zdraví ekonomiky a její rozvoj. V Grafu 11 vidíme, že hodnota úvěrů od roku 1960 postupně klesala, načež od roku 1964 se držela v průměru okolo 4,5 %. Největší propad v roce 1967 odráží špatnou hospodářskou situaci po zavedení pětiletého plánu mezi lety 1963-1968. Druhý propad v roce 1972 je reakcí na nespokojenost obyvatel se současnou vládou a nejistou politickou situací před nekrvavým převratem v roce 1973.

Tabulka 7: Výše domácích úvěrů soukromému sektoru v roce 1960 ve vybraných zemích (v procentech HDP)

Země	Výše domácích úvěrů soukromému sektoru v roce 1960 (v % HDP)
Afghánistán	9,3
Argentina	13,6
Indie	7,9
Irák	8,5
Írán	12,9
Izrael	13,5
Jižní Korea	5,7
Malajsie	8,9
Maroko	12
Nový Zéland	15,5
Pákistán	11,1
Turecko	17,7
USA	70
Velká Británie	17,6
Svět	52,4

Zdroj: The World Bank. *Domestic credit to private sector (% of GDP)*. [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS?name_desc=false. Tabulka vlastní.

Tabulka 7 poskytuje srovnání hodnot domácích úvěrů v roce 1960 napříč vyspělými i rozvojovými zeměmi. Světový průměr činil v daném roce 52,4 % HDP a v USA dokonce 70 % HDP. Oproti tomu činily domácí úvěry ve Velké Británii 17,6 % HDP a v Izraeli pouze 13,5 % HDP. V Afghánistánu činila hodnota domácích úvěrů v roce 1960 9,3 % HDP, velmi podobně jako v okolních zemích jako je Írán (12,9%), Irák (8,3%) nebo Pákistán (11,1 %). Obecně lze říci, že čím vyspělejší a rychleji rostoucí ekonomika, tím vyšší je hodnota domácích úvěrů. V současnosti vykazuje nejvyšší hodnoty Kypr (220 % v roce 2016). Afghánistán v současnosti zaujímá poslední místo, s 3,3 % HDP.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Data pro rok 2016 dle Světové banky.

5.10. Hospodářský vývoj v letech 1960–1979 - shrnutí

Navzdory snahám vládních představitelů, kteří se snažili již od 30. let reformami stimulovat ekonomický růst a rozvoj, zůstával Afghánistán stále jednou z nejchudších zemí v regionu. Proč nebyly reformy úspěšné a Afghánistán nedosahoval alespoň takového ekonomického růstu, jako sousední státy?

Prvním problémem byla nedostatečná urbanizace země, jejíž ekonomické centrum zůstávalo v Kábulu a vládě se prakticky nepodařilo prosadit většinu reforem mimo jeho hranice. Neúspěch reforem měl i další příčiny – vzhledem k tomu, že na vesnicích obývaných paštunskou majoritou vládla Džirga, nebylo reformy možné jednak prosadit a navíc díky nedostatku policejních jednotek ani vymáhat. S urbanizací vyvstávají i další problémy, jako například vysoký podíl negramotných obyvatel. I když se král a vláda snažili prosadit celoplošné základní vzdělání pro všechny, včetně dívek, lidé žijící na vesnicích neměli ke vzdělání přístup.

Dalším problémem byla nedostatečná infrastruktura. Afghánistán neměl dost železnic a cest na propojení jednotlivých regionů a přepravu materiálu, surovin a výrobků.

Třetím důvodem byla stimulace ekonomiky za pomoci pětiletých plánů podle Sovětského vzoru. Tyto plány byly tvořeny za předpokladu, že $\frac{3}{4}$ rozpočtu budou kryty investicemi ze zahraničí. Snahou vlády bylo stát se neutrální zemí, která těží ze své pozice a přijímá pomoc od SSSR i USA. Sověti však zde začali aktivně šířit svou politiku již od 50. let a země se místo k neutralitě přikláněla více a více na Východ. Investice ze zahraničí šly zároveň na předem určené projekty, které měly ideologický charakter, zejména na těžbu surovin a do těžkého průmyslu.

Čtvrtým důvodem velmi pomalého růstu afghánské ekonomiky byl nízký podíl obyvatelstva pracujících v průmyslu a ve službách. V roce 1965 pracovalo ve službách 30 % a v průmyslu 10 % obyvatel (na základě dat Světové banky). V roce 1978 se jednalo o 6,8 % obyvatel pracujících v průmyslu a 46,2 % ve službách. Pokles podílu obyvatel, pracujících v zemědělství byl způsoben před sovětskou invazí ze dvou důvodů. Za prvé, část průmyslové výroby přímo souvisela se zemědělstvím. V případě poklesu zemědělské produkce se tak přímo snižovala produkce i tohoto odvětví. Druhým důvodem byla zhoršující se infrastruktura, jednalo se o dopravu a rozvod elektřiny, které dále snižovaly průmyslovou výrobu.

Dalším důvodem byl nízký podíl domácích úvěrů soukromému sektoru. Afghánistán dlouhodobě vykazuje v této oblasti nejnižší hodnoty na světě. Navyšování

podílů úroků bránil v době míru nedostatečně rozvinutý bankovní systém v zemi, politické nejistota a znárodňování. Dalším problémem, se kterým se afghánská vláda potýkala, bylo sestavování pětiletých plánů podle vzoru SSSR a jejich financování pomocí půjček a přijaté rozvojové pomoci. Špatně nastavené pětileté plány ukončily Dáúdovu vládu a jejich negativní dopady na ekonomiku společně s neúrodou zapříčinily i konec království a nastolení republiky v roce 1973. V analytické části bylo ukázáno, jak v průběhu let výše přijaté rozvojové pomoci postupně klesala, ale naddimenzované pětileté plány počítaly s opačným vývojem, a proto byly odsouzeny k neúspěchu.

Lze říci, že situace ve sledovaném období byla ekonomicky mnohem stabilnější, než je dnes, ale přesto neměly reformy s cílem modernizace země velkou účinnost. Pětileté plány navíc negativním způsobem narušily přirozený ekonomický vývoj a zapříčinily zaostávání za okolními státy a stále větší závislost na SSSR. Současná vláda čelí podobným problémům, jako vláda v letech 1960-1979 a poučení se z minulých chyb by mohlo vládním představitelům pomoci k definici kroků, které by postupně přivedly ekonomiku k růstu a celou zemi ke stabilizaci. Současná vláda se musí zasadit, aby ekonomiku a společnost demokratizující zákony měly dopad po celém území a dbát na jejich dodržování. Zároveň musí prosadit plošné vzdělávání a vymýtit negramotnost, investovat do posílení infrastruktury a podporovat malé a střední podnikatele (převážně rodinné firmy) a navázat tak na tradiční výrobu, která bývala cenným vývozním artiklem. Stejně tak je nutný dohled nad rozdělováním přijaté rozvojové pomoci, na které je Afghánistán dodnes závislý. V minulosti končily příspěvky převážně v projektech, které byly ideologicky zabarvené a byly součástí sovětské propagandy, v současnosti financovaly ilegální pěstování opia. Šedá ekonomika a obchod s drogami jsou dalšími z řady problému, kterým čelila afghánská vláda v minulosti i dnes. Jak již bylo zmíněno výše, v zemi je nutná revize zákonů a posílení funkce policie, protože bez funkčního právního systému a vymáhání práva, stejně jako bezpečnosti, nelze ekonomiku stabilizovat ani přivést k růstu.

Závěr

Předkládaná práce měla za cíl analyzovat dva odlišné politické režimy na území Afghánistánu: království za vlády krále Muhammada Záhira Šáha a republiky za vlády Muhammada Dáúda Chána, téma v zejména české literatuře, poněkud opomíjené. V úvodní části byly představeny jednotlivé etnické skupiny a bylo vysvětleno, proč je obtížné aplikovat nové zákony a reformy po celém území. V první řadě se jedná o postavení jednotlivých menšin – nejvyšší postavení zaujímají Paštuni, kteří sami sebe označují za pravé Afghánce. Právě oni byli v minulosti častým důvodem neúspěchů pokrokových reforem emírů a králů. Paštuni, zejména v odlehlých oblastech a na vesnicích, uznávají pouze rozhodnutí kmenového soudu, džirgy. Královské pokrokové reformy a nařízení (o vzdělávání žen, zákazu zahalování apod.) se tak dostávaly do střetu s rozhodnutími tradičně smýšlející džirgy, která se řídila koránem. V moderních dějinách se z tradiční džirgy zformovala Velká džirga. Velká džirga je nejvyšším zastupitelským orgánem země a tvoří ji prezident, členové vlády a parlamentu, soudci, vědci, duchovní, zástupci klanů a zástupci provincií. Vzhledem k tomu, že toto uskupení vládne zemi, je vidět, jak velký vliv mají dodnes Paštunové na společnost. Druhým důvodem je nedostupnost určitých oblastí a špatná infrastruktura. To vše vedlo k tomu, že se většině reforem dařilo prosadit zejména v Kábulu, kdežto na vesnicích žili lidé tradičním způsobem života.

Druhá část se týkala pozadí vzniku republiky a objasnění důvodu, proč bylo směřování vývoje spíše pro-evropské. Důvodem byla Velká Británie, která si pojistila svůj vliv v zemi ještě před získáním afghánské nezávislosti. Výměnou za dotaci 160 000 liber ročně se emír Habitulláh Chán zavázal přijmout vedení zahraniční politiky z Británie, a plnou kontrolu tak udržoval pouze nad vnitřními záležitostmi země. Z této dohody se podařilo vymanit až emírovi, a budoucímu prvnímu afghánskému králi, Amanulláhu Chánovi. Britové ale svou pro-evropskou politikou ovlivnili smýšlení budoucích králů a nastínili budoucí reformy.

Další část mapovala období vlády krále Záhira Šáha do roku 1960. Zde byla stěžejním tématem otázka Paštunistánu. Paštunistán měl být nezávislý stát na pomezí Afghánistánu a nově vzniklého Pákistánu, obývaný zejména Paštuny. Tato idea rozdmýchala napětí mezi oběma zeměmi, až do stavu, kdy v roce 1950 Pákistán uzavřel na 3 měsíce hranice. To mělo pro Afghánistán devastující následky, neboť právě přes Pákistán vedla většina jeho tranzitních cest. V této situaci se vláda rozhodla k radikálnímu kroku, a

navzdory statutu neutrální země, požádala o pomoc SSSR. Sovětský svaz rozpoznal příležitost a nabídl Afghánistánu hospodářskou pomoc. S vidinou obnovení dodávek ropy a zbavení se závislosti na Pákistánu přistoupil Afghánistán v roce 1950 k podpisu 4leté dohody se SSSR. Na jejím základě se SSSR zavázal dodávat převážně ropu a bavlněné látky, zatímco Afghánistán byl zavázán k dodávce vlny a surové bavlny. Touto dohodou spolupráce nekončila. Sovětský svaz povolal do země experty, mimo jiné i z Československa, na průzkum terénu ve snaze najít neobjevené zdroje ropy, uhlí a dalších cenných nerostů. SSSR tak začal mít v této zemi značný vliv, což ještě podpořila eskalace pákistánko-afghánských vztahů, po rozhodnutí pákistánské vlády spojit celé území pod jednu vládu. Proti tomu se ostře ohrazoval, toho času předseda vlády, Muhammad Dáúd Chán. Situace se vyhrotila natolik, že v roce 1955 došlo k uzavření hranic podruhé, ale tentokrát již na dobu 5 měsíců. To mělo na afghánskou ekonomiku katastrofální následky, zároveň si ale vláda uvědomovala stále rostoucí vliv SSSR a nechtěla se na něj zpočátku obracet s žádostí o pomoc. Předseda vlády Dáúd Chán nejprve jednal s Íránskou vládou za účelem zřízení tranzitní cesty. Celá akce by byla ale tak technicky a finančně náročná (výstavba nových silnic a dálnic), že od ní obě země upustily. Vládě tedy nezbylo nic jiného než se znovu obrátit na SSSR. Byla podepsána řada nových smluv a SSSR tak upevnil svou pozici v této zemi. V kapitole byly zmíněny i Čínské a Americké tendence na získání vlivu v Afghánistánu. Ze strany USA šlo zejména o kalkul. Chtěly oslabit vliv SSSR a zároveň měl Afghánistán poměrně strategické umístění mezi dvěma členy Bagdádského paktu, se severní hranicí se SSSR.

Další část byla věnována politickému vývoji mezi lety 1960–1979. Stěžejní postavou afghánské politiky v tomto období byl Dáúd Chán. Navzdory faktu, že oficiálním panovníkem byl Muhammad Záhír Šáh, Dáúd vládl fakticky z pozice předsedy vlády. Svůj post opustil roku 1963, kdy jeho eskalace vzájemných afgánsko-pákistánských vztahů a přílišná orientace na SSSR, začala královi vadit natolik, že ho sesadil z vlády. Královi se poté podařilo ve vládě prosadit navrhovanou ústavu, která potvrzovala konstituční monarchii jako státní zřízení, celistvost hranic, ale hlavně revolučním způsobem měnila dosavadní zvyky a společnost. Zaručovala totiž dodržovaná lidských práv, ženská práva, volební právo, svobodu voleb, odňala z žen povinnost zahalovat se. Tyto myšlenky však bylo, mimo Kábul, obtížné prosadit na celém území. Bylo to způsobeno zejména národnostní nejednotou, kdy každé etnikum žilo podle vlastních, zvykových pravidel a špatnou dostupností vesnic a příhraničních oblastí. Díky špatným komunikacím nemohl král aktivně spravovat celou zemi a změny tak nejvíce dopadly zejména na hlavní město.

Dalším milníkem byl nekrvavý puč v roce 1973 vedený královým bratrancem Dáúdem. Ten využil narůstající nepopularity krále a v době jeho léčebného pobytu v Evropě převzal společně s armádou vládu nad zemí. K úspěšnému puči mu pomohlo několik faktorů. Za prvé byl Dáúd bývalý velitel vojenských sil, a tak měl stále dobré kontakty v armádě. Pro Afghánistán platí, že ten, za kým stojí silná a loajální armáda, ten ovládá zemi. Dáúd této výhody využil dokonale. Dalším faktorem byla neúspěšná politika současné vlády. Vláda se, se souhlasem krále, snažila znovu obnovit neutralitu země ve vztahu k okolním zemím a příliš se nespolehat pouze na finanční příspěvky ze SSSR. Díky nárůstu státního aparátu, ve kterém působili zejména Paštuni, čímž si chtěl král upevnit loajalitu této největší etnické skupiny v zemi, se rapidně zvyšovaly vládní výdaje. Vláda také chybně naplánovala pěti letý plán mezi lety 1963–1978, kdy se snažila těžit ze své neutrální pozice a získat od každé strany co nejvíce prostředků, ale tentokrát nebyla příliš úspěšná. Rozpočet byl nastaven o 200 % nad předešlým plánem, ale prostředků získali o 40 % méně. To vzhledem k nárůstu platu úřednictva a armády (král si chtěl koupit jejich loajalitu), rostoucí inflaci v zemi a odporu k reformám a nové ústavě (zejména v oblastech řízených kmenovými radami a náboženskými vůdci), vedlo ke ztrátě královské popularity a usnadnilo Dáúdu cestu k moci. Tím se dostáváme k dalšímu milníku, a to krvavému puči z roku 1978. Práce rozebírala danou problematiku podrobně, ale zde budou shrnuty nejdůležitější výstupy, které dále ovlivnily směřování země. Dáúd byl po převzetí prezidentského úřadu tiše podporován SSSR, který již předtím nelibě sledoval pro západní aktivitu krále Šáha. Prezident sovětské pomoci z počátku využíval a aktivně spolupracoval s komunistickými stranami v zemi. V roce 1975 si již Dáúd plně uvědomoval, jak velkou moc SSSR v Afghánistánu získává a rozhodl se opakovat kroky, které zapříčinily pád bývalé režimu – a to znovu rozehrát politickou hru na „obou stranách opony“. Rozhodl se přestat spolupracovat se svými bývalými politickými partnery z levicového křídla ze stran Parcham a Khalq a místo hospodářské pomoci od Sovětů se jeho vláda snažila o získání financí z fondů ropných zemí, jako příklad lze uvést čerpání peněz ze speciálního fondu OPEC, z Kuvajtského fondu, získání grantu ze Saudské Arábie a grantu ze Spojených Arabských Emirátů. V tomto období se zrodil i nápad na vznik íránsko-afghánsko-pakistánské ekonomické unie, kterou se snažil prosadit Šáh Muhammad Rezá, který v hospodářské spolupráci viděl šanci na omezení vlivu Sovětů v tomto regionu. Z vytvoření unie sešlo, ale přesto tato aktivita neunikla pozornosti Moskvy, která začala více podporovat levicové strany v Afghánistánu, zejména dvě neradikálnější, Parcham a Khalq, které v té době vytlačil Dáúd z Kábulu do pohraničních oblastí. Jak bylo řečeno

výše, kdo ovládá armádu, ovládá spolu s ní i celou zemi. Zde udělal Dáúd osudovou chybu, když začal provádět armádní čistky. Účel jeho konání byl zjevný – důstojníci byli školeni v Moskvě, a on se obával přímého ovlivňování armády Sověty. Zbavil se sice ovlivněných důstojníků, ale jeho kroky vedly k destabilizaci armády a ztráty její loajality k prezidentovi. Došlo k masivní dezerci – a tito vojáci se poté přidávali k ozbrojeným skupinám, které vedly komunistické strany Khalq a Parcham, sjednocené v hnutí PDPA. Dáúd se snažil zachránit svou klesající popularitu užší spoluprací s církví, což mu pomohlo konečně urovnat diplomatické styky s Pákistánem, ale úspěchy na poli mezinárodní politiky nebyly schopny převážit neúspěchy na poli politiky domácí. Prezident se, stejně jako předtím král, netěšil velké oblibě mezi obyvatelstvem. Zvyšující se výdaje na armádu a státní zaměstnance, které zemi stály miliony afghánů navíc, zatímco v zemi byla 20 % inflace, přispívaly naopak k rostoucí popularitě levicových stran, zejména hnutí PDPA. Prezident se bál ztráty moci natolik, že nechal popravit 7 prominentních levicových představitelů. Ale ani takovými radikálními činy už nemohl zastavit puč z roku 1978.

Práce si kladla za cíl vysvětlit hospodářské a politické důvody Sovětské invaze, což se podařilo v její další části. Zanedlouho po získání moci se hnutí PDPA začalo opět štěpit na frakce a nastal mezi nimi boj. Ze stranického boje odešla vítězně radikálnější frakce Khalq, po čemž následovaly masové stranické čistky a počet členů strany klesl na polovinu. Radikálové z Khalq se pokusili upevnit svou moc zničením svých potencionálních soupeřů, mezi něž patřila i armáda. Čistky se dotkly prakticky celého vojenského velitelství a téměř poloviny celého důstojnictva. To vedlo k další destabilizaci armády a její dezerci, při které klesl počet vojáků na polovinu. Strana Khalq se tak dopustila přesně stejné chyby, které se dopustil Dáúd. Bez silné a loajální armády je nemožné v zemi udržet jakýkoliv režim a strana Khalq na to doplatila stejně, jako předešní vládcí. Situaci v Afghánistánu sledovali Sověti, kteří financovali a podporovali PDPA, ale i Američané. Ti naopak podporovali povstalecké skupiny, které se vytvořily z příznivců bývalého režimu a armádních dezertérů. Američané nepodporovali povstalce, protože by si mysleli, že v případě jejich vítězství by v zemi nastolili demokratický režim, ale protože chtěli vyprovokovat SSSR k vojenské invazi (a dle Brzezinského jim dát pocítit „jejich vlastní Vietnam“). Díky finanční a vojenské podpoře začali mít povstalci proti oslabené straně Khalq brzy převahu, a strana tak několikrát žádala SSSR o pomoc. Moskva na výzvy zpočátku reagovala pouze finanční pomocí a dodávkou zbraní, ale časem se rozhodla pro zopakování scénáře použitého v Maďarsku a Československu a 24. 12. 1979

zahájila vojenskou invazi a zároveň desetiletí trvající vojenský konflikt, ze kterého se země vzpamatovává dodnes.

Poslední část práce patřila analýze hospodářského vývoje ve sledovaném období za pomoci sledování vývoje růstu HDP, jeho komparace s okolními zeměmi a příspěvků podílů k HDP v jednotlivých sektorech. Byly zde jasně vidět snahy krále Šáha i prezidenta Dáúda o modernizaci země, kdy klesal počet lidí zaměstnaných v zemědělství, a naopak narůstal počet lidí v průmyslu a službách. Všechny pokusy o změnu ale selhávaly na pomalé industrializaci a špatné energetické a dopravní síti. Stát navíc většinu podniků zestátnil, čímž snížil jejich efektivitu. Nedostatek zboží a služeb řešili lidé živností na černo, nejčastěji v rámci rodinných firem, kdy se jednalo zejména o prodej rukodělných výrobků. V čem tkvěl potenciál země (a v čem tkví dodnes) je její bohatost na nerostné suroviny. Ta zaujala zejména SSSR, který tam od blokace pákistánsko-afghánských hranic posílal experty na těžbu a průzkum trhu. Nutno podotknout, že Sovětské technici byli úspěšní a ve sledovaném období šla většina exportu zemního plynu a potažmo ropy právě do SSSR, který do země zavedl ropovod po záminkou zbavení se afghánské závislosti na dovozu z Pákistánu. Pro Rusko se tato investice ukázala jako velice výhodnou, protože suroviny z Afghánistánu vykupovala pod cenou na světových trzích.

Při porovnání obou režimů ve sledovaném období dojdeme k zajímavým výsledkům. Politický režim se v obou případech příliš nelišil, protože ačkoliv Dáúd deklaroval demokracii, jeho vláda byla stejně autoritářská, jako ta předešlá. Oba dva (Šáh i Dáúd) se nicméně o demokratizaci režimu pokoušeli, i když ne zcela úspěšně. Jaké byly hlavní příčiny neúspěchu a proč není demokracie, v pravém slova smyslu, na afghánském území (zatím) možná? Tuto hypotézu lze použít i pro současnou situaci, neboť i teď stojí vláda před podobnými výzvami jako mezi lety 1960–1979. První příčinou byl omezený dosah vládní reformy. Kromě hlavního města se změny nedařilo prosadit a život na vesnicích plynul podle zákonů kmenových rad, bez ohledu na vydání nové ústavy. Další je pozice vládce. Aby byl schopen prosadit změny skutečně na celém území, musí mít za sebou loajální a silnou armádu, která dokáže v zemi sjednat pořádek. Všechny režimy ve sledovaném období selhaly ve chvíli, kdy přestaly mít za sebou podporu armády. Třetím důvodem je církev, která má zejména v menších oblastech a na vesnicích větší vliv než moc světská. Právě náboženské skupiny působící na afghánském území často zmařily spoustu prozíravých reformů, protože byly podle jejich mínění ve střetu s Koránem a větší míra demokracie, tak jen přispěla k nárůstu extremistických hnutí. Hypotéza tedy byla potvrzena, demokratické zřízení v tom smyslu, jak ho chápeme v Evropě, v Afghánistánu

není možné a udržitelné. Kompromisem by mohl být demokratický režim, s ústavou ponechanou z roku 1964, který však bude omezovat moc církve a extrémních skupin. Toho lze dosáhnout dostatečně tvrdými zákony a armádou podléhající vládě, která bude připravena proti těmto extrémním skupinám zakročit tak, aby se neopakovala situace z roku 1978 a zároveň schopnými policejními jednotkami, které budou dohlížet na dodržování zákonů i v odlehlých oblastech, kde se dodnes žije podle zákonů tradičních. Pro další analýzu tohoto tématu by bylo vhodné porovnat království a republiku zároveň s analýzou období sovětské okupace a následného poválečného vývoje.

Použité zdroje:

Vydané prameny:

CLEMENTS, F. (2003). *Conflict in Afghanistan: A Historical Encyclopedia*. ABC-CLIO

MAREK, J. (2006). *Dějiny Afghánistánu*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 403 s. Dějiny států. ISBN: 80-7106-445-9

NYE, J. S., SCOWCROFT, B. (2011). *American Interests in South Asia: Building a Grand Strategy in Afghanistan, Pakistan, and India*. Aspen Institute, 185 s. ISBN: 0898435404

VOGELSANG, W. (2010). *Dějiny Afghánistánu*. 1. vyd. Praha: Grada, 403 s. ISBN: 97880-247-3077-6

Internetové zdroje:

A Brief History of Afghan Women's Rights. TimeToEast. [online]. [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: <https://www.timetoast.com/timelines/69992>

Afghanistan (2014). *SIGI index*. [online]. [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: http://www.genderindex.org/country/afghanistan#_ftn68

Afghanistan: Agriculture and forestry. *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Agriculture-and-forestry>

AGHION, Philippe, Diego COMIN, Peter HOWITT a Isabel TECU. *When Does Domestic Saving Matter for Economic Growth?* [online]. 1-54 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://hbswk.hbs.edu/item/when-does-domestic-saving-matter-for-economic-growth>

ANWAR-UL-HAQ, A. (1995). The Decline of the Pashtuns in Afghanistan. *Asian Survey*, 35(7), 621-634. doi:10.2307/2645419

Atlas Obscura: Darul Aman Palace [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <https://www.atlasobscura.com/places/darul-aman-palace>

Bank-e-Millie Afghan: About us [online]. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z: <http://www.bma.com.af/about-bma?id=1>

BBC HISTORY. *Amir of Afghanistan is assassinated* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.history.com/this-day-in-history/amir-of-afghanistan-is-assassinated>

British Library: *Afghanistan 1919-1928: Sources in the India Office Records* [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: <http://www.bl.uk/reshelp/findhelppregion/asia/afghanistan/afghanistancollection/1919to1928/sources1919to1928.html>

CARTER, J. (1980). Meeting the Challenge of Soviet Power. *The American Journal of Economics and Sociology*, 39(3), 215-216. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3486097>

DASTARAC, A., & LEVANT, M. (1980). What Went Wrong in Afghanistan. *MERIP Reports*, (89), 3-12. doi:10.2307/3011831

DAULATZAI, A. (2008). The Discursive Occupation of Afghanistan. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35 (3). Taylor & Francis, Ltd.: 419–35. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20455619>

DORRONSORO, G. (1994). Politique et ethnicité en Afghanistan: le cas tadjik. *Cemoti*, 18(1), 131 – 148. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/cemot_0764-9878_1994_num_18_1_1104

Economy Watch: International Trade and Economic Growth [online]. [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.economywatch.com/international-trade/economic-growth.html>

Encyclopædia Britannica: Amānullāh Khan Ruler Of Afghanistan [online]. In: . [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Amanullah-Khan>

Encyclopædia Britannica: Ḥabībullāh Khan - Emir Of Afghanistan [online]. [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Habibullah-Khan>

Encyclopædia Britannica: Chen Yi [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Chen-Yi>

Encyclopædia Britannica: Mohammad Zahir Shah KING OF AFGHANISTAN [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Zahir-Shah>

Encyclopædia Britannica: Zhou Enlai [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Zhou-Enlai>

English Dictionary: Purdah [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/purdah>

GHIASY, Richard, Jiayi ZHOU a Henrik HALLGREN. *AFGHANISTAN'S PRIVATE SECTOR: Status and ways forward* [online]. 2015 [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-04/SIPRI_Afghanistans-Private-Sector_Report-2015.pdf. STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

GOMPERT, D., BINNENDIJK, H., & LIN, B. (2014). The Soviet Invasion of Afghanistan, 1979. In *Blinders, Blunders, and Wars: What America and China Can Learn* (pp. 129-138). RAND Corporation. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt1287m9t.18>

GUIMBERT, Stephanie. *STRUCTURE AND PERFORMANCE OF THE AFGHAN ECONOMY* [online]. 2014 [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-04/SIPRI_Afghanistans-Private-Sector_Report-2015.pdf. World Bank, Washington D.C.

Historie. *Česko-afghánská smíšená obchodní komora* [online]. [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: <http://www.obchodnikomora.cz/historie.html>

CHAFFETZ, D. (1980). Afghanistan in Turmoil. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 56(1), 15-36. doi:10.2307/2615717

Indie a Pákistán: rozhádání sousedé: Rozdělení a nezávislost. *BBC* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1947.shtml

KAKAR, H. (1978). The Fall of the Afghan Monarchy in 1973. *International Journal of Middle East Studies*, 9(2), 195-214. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/162372>

KAKAR, H. (1978). The Fall of the Afghan Monarchy in 1973. *International Journal of Middle East Studies*, 9(2), 195-214. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/162372>

KAMALI, M. (2008). References to Islam and Women in the Afghan Constitution. *Arab Law Quarterly*, 22(3), 270-306. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/27650624>

KAUL, Chandrika. *From Empire to Independence: The British Raj in India 1858-1947* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/independence1947_01.shtml

Lapis Lazuli History and Lore. *Gemological Institute of America* [online]. [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: <https://www.gia.edu/lapis-lazuli-history-lore>

MOSHREF, Rameen. *The Life and Times of Amir Habibullah Khan* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.afghan-web.com/bios/detail/dhabib.html>

MUKERJEE, D. (1975). Afghanistan under Daud: Relations with Neighboring States. *Asian Survey*, 15(4), 301-312. doi:10.2307/2643235

NADIR, Hassan. The Faqir of Ipi and the Taliban. *The Express Tribune* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://tribune.com.pk/story/366427/the-faqir-of-ipi-and-the-taliban/>

NOELLE-KARIMI, C. (2002). History Lessons: In Afghanistan's Decades of Confrontation with Modernity, Women Have Always Been the Focus of Conflict. *The Women's Review of Books*, 19(7), 1-4. doi:10.2307/4023909

NWFP as an Independent Province (1901). *HistoryPak* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <http://historypak.com/nwfp-as-an-independent-province/>

OECD (2010). "Afghanistan", in *Atlas of Gender and Development: How Social Norms Affect Gender Equality in non-OECD Countries*, OECD Publishing, Paris, s. 178 – 179. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264077478-86-en>

Pashtunistan - 1947-1955. *Global security* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/pashtunistan-1947.htm>

Quarterly Chronicle and Documentation. (1960). *The China Quarterly*, (4), 127-140. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/763314>

RAHI, Arwin. *The Diplomat: Why the Durand Line Matters* [online]. [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2014/02/why-the-durand-line-matters/>

RAMAZANI, R. (1958). Afghanistan and the USSR. *Middle East Journal*, 12(2), 144-152. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4322997>

SHAHEEN F. Dil. (1977). The Cabal in Kabul: Great-Power Interaction in Afghanistan. *The American Political Science Review*, 71(2), 468-476. doi:10.2307/1978342

SIDKY, H. (2007). War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*, 41(4), 849-888. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4499803>

SIRAT, A. (1968). The Modern Legal System of Afghanistan. *The American Journal of Comparative Law*, 16(4), 563-569. doi:10.2307/838769

TARZI, Amin. Chapter Title: Islam, Shari'a, and State Building under 'Abd al-Rahman Khan. *University of California Press*. [online]. 2017, 129-144 [cit. 2017-07-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1kc6k3q.12>

The British Museum: King Amanullah Khan (Biographical details) [online]. [cit. 2017-12-03]. Dostupné z: http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database/term_details.aspx?bioId=17370

The World Bank In Afghanistan. *World Bank* [online]. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>

Timeline of Women's Rights in Afghanistan. (2011). PBS.org. [online]. [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/wnet/women-war-and-peace/uncategorized/timeline-ofwomens-rights-in-afghanistan/>

Tourism in Afghanistan. *Ministry of Foreign Affairs* [online]. [cit. 2017-12-17]. Dostupné z: <http://mfa.gov.af/en/page/about-afghanistan/tourism-in-afghanistan>

U.S. State Department: The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO) [online]. [cit. 2017-10-12]. Dostupné z: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm>

USAID: Mineral Resources in Afghanistan [online]. 1-85, [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnabl961.pdf

Women in Afghanistan: the back story. *Amnesty International UK*. [online]. [cit. 2016-12-13]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org.uk/womens-rights-afghanistan-history>

World Bank: Gross domestic savings (% of GDP) [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS>

XE. *AFN – Afghan Afghani* [online]. [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.xe.com/currency/afn-afghan-afghani>

Seznam tabulek a grafů:

Tabulka 1: Podíl jednotlivých sektorů na hrubém domácím produktu (v procentech) mezi lety 1965–1990, s. 36

Tabulka 2: Podíl jednotlivých sektorů průmyslu na hrubém domácím produktu (v procentech) mezi lety 1965–1990, s. 37

Tabulka 3: Vývoj HDP v Afghánistánu v letech 1960–1981 (v hodnotách dnešního dolaru), s. 42

Tabulka 4: Porovnání růstu HDP mezi lety 1950–1990 napříč zeměmi Středního východu, s. 45

Tabulka 5: Zaměstnanost v jednotlivých odvětvích mezi lety 1975–1976, s. 46

Tabulka 6: Hodnota hrubých domácích úspor v roce 1960 ve vybraných zemích (v procentech HDP), s. 48

Tabulka 7: Výše domácích úvěrů soukromému sektoru v roce 1960 ve vybraných zemích (v procentech HDP), s. 53

Graf 1 a 2: SIGI ranking 2010, s. 12

Graf 3: SIGI ranking 2014, s. 13

Graf 4: Vývoj HDP mezi lety 1960–2000, s. 41

Graf 5: Vývoj HDP v Afghánistánu v letech 1960–1981 (v hodnotách dnešního dolaru), s. 43

Graf 6: Vývoj HNP v Afghánistánu v letech 1960–1979 (v hodnotách dnešního dolaru), s. 44

Graf 7: Vývoj hrubých domácích úspor v letech 1960–1978 (v procentech HDP), s. 47

Graf 8: Vývoj hrubých domácích úspor v letech 1960–1978 (v mil. USD), s. 49

Graf 9: Vývoj mezinárodního obchodu v letech 1960–1978 (v procentech HDP), s. 50

Graf 10: Vývoj přijaté Oficiální rozvojové pomoci 1960–1981 (v procentech HNP), s. 51

Graf 11: Vývoj výše domácích úvěrů poskytnutých soukromému sektoru 1960–1981 (v procentech HNP), s. 52